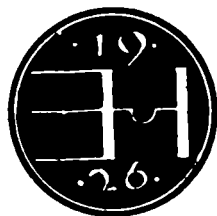

SIPOS
DOMOKOS
VÁGTATA HALÁL

Ljubo Doruško

VÁGTAT A HALÁL

SIPOS · DOMOKOS · VERSEI

A BEVEZETŐ · ÉLETRAJZOT ÍRTA
SZENTIMREI JENŐ

ERDÉLYI · SZÉPMÍVES · CÉH
CLUJ · KOLOZSVAR · 1927

Sipos Domokosnak, az Erdélyi Helikon első fiatal halottjának, összes verseit tartalmazza ez a kis könyv, mely irodalmi hagyatékának első kötete. A hagyatékot Szentimrei Jenő rendezte sajtó alá, akinek ebbe a kötetbe foglalt élet- és környezetrajza, a versekkel és a kiadásra kész novellákkal együtt mutatja meg e tragikus erdélyi író sors egész arcát.

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH.

Sipos Domokos kettétört élete

A megkésett elismerés palmaágát hozom Sipos Domokosnak. Mélyen hátrakopott, pergámensárga homlokát nem ékesítheti már vele, tudom. De jaj, idejében érkezik sirjára, koszorunak.

Az embert akarom megismertetni és elismertetni. Esztétikusok, akiknek kenyere a hullaboncolás, az embert rendszerint különválasztják az írótól és beszorítják néhány évszám, néhány adat herbáriumlapjai közé. Irodalomtörténeti mumiává szikkasztják, ami leginkább élő volt benne: a zöldeskék szeme nyájas, hűséges nézését, a szája vonzó, de egy csöppecskét mindig gúnyos vonalát, a hangja lelkes pattogását s a muzsikát, mely finom, törékeny figurájából zengve áradt. És adnak cserébe esztétikai méltatást, minden szíromlevelet külön letépegetnek róla, hogy szárazzá morzsolják, latolják, mérícskéljék, értékeljék nikotintól sárga ujjak közt. Csak így lehet az élet nedveit és ízeit szántszándékkal kiaszalni valakiből, így lehet különválasztani az „író” az „ember”-től és így lehet végképpen elválasztani az élők érdeklődését attól, aki műveiben továbbra is hús és vér,

eleven és duzzadó élet maradt; de jaj, közte és a művei között átrághatatlan szecskahegyek emelkednek az „esztétika” jóvoltából.

Holott Sipos Domokos a nagyon élő írók rendjéhez tartozott. Minden gesztusa, minden szava, minden cselekedete lázas vitalitás, élő, lobogó, akciót jelentő és akcióra serkentő élet. Inkább regényhős, semhogy lélektelen médiummá válhatna a „tudomány” kezében. Nem lehet vele és rajta kísérleteket végezni, aki maga volt személyében, cselekedeteiben, egész pályafutásában a kísérlet az Isteni Doktor kezében, gyógyítóir és ellenméreg a világ betegségeire. Nem rajta múltott, hogy hatása a nagy testnek csak egy vármegyényi kicsi területére izolálódott s csak most kezd átszivárogni szélesebb területekre. Az elrendeltetés bölcsessége mutatkozik meg abban, hogy oda oltatott be, ahol legrenyhébb a vér, mert nyilván itt volt imminens a veszély, erre a pontra kellett beszúrní a legtöményebb injekciós oldattal.

Az írás, a mű, csak egy-egy fellökött habfodor, amely alatt, de előtte és utána és mellette is, ott hömpölyög, rohan, tajtézkzik, örvénylik az élet egész folyamteste. Egy-egy ilyen feloromló hullámhegyet egymással az élet szakadatlan áramlásai kötnek össze. Az ember itt a megfigyelésre és megismerésre méltó studium, a téma egésze, nem esetről-esetre magáról leválasztott törmelékei: az írások. Nem lehet ezekből egyet is tőle különválasztva elemezni. Keresztmetszetet kell készíteni az egész ből a mikroszkóp számára. Hazudnék tehát, ha azt mondanám, hogy

életrajzot és irodalmi méltatást akarok adni Sipos Domokosról. Szoborra szeretném inkább rekonstruálni életének napokra, eseményekre és szenvedésekre hullott egészét, e g y életté szeretném összefoglalni a róla levált foszlányokkal, hogy mindenki láthassa: Ime, az ember!

Novellistának ismerték elsősorban, de éppúgy el lehetne mondani róla, hogy költő volt, mélyen egyéni lírikus; hogy politikus volt, akit szenvedélyek, és gondolatok fűtöttek egy jobb társadalmi rend kiharcolására; hogy zszurnaliszta volt, aki semmi felöltő mellett nem tudott elhaladni érzéketlenül; hogy drámairó volt, mert időnként össze tudta markolni az egymással szembe-futó erőket, hogy szeretetté fonódjanak a kathar- zis megtisztult magaslatain. És ezzel párhuzamo- san volt diák és volt egyetemi polgár, volt statisztikai gyakornok, pénzügyi napidijas, hire- kért futkosó ujdondász, patikuspraxi, városi szám- vevő, vállalati igazgató, laptudósító és akvizitőr; volt gyermek, volt férj, apa és ágyához láncolt emberroncs. Melyik O a sok közül? Melyik arc illik rá legjobban? Hátha az írás csak vasárnapi mestersége volt, ünneplő ruha, mely a megjele- nésben, de még az arcvonásokban is másnak mu- tatja a hétköznapi emberét? Hátha kitűnő ad- minisztratív szakembert vesztített el benne a köz, hátha pótolhatatlan agitátort? S nem véletlen-e, hogy nem aszpirint csomagol ma is cselédlányok- nak a földeáki „Remény”-hez címzett gyógy- szertárban?

Azért mondom: sem az egyikben, sem a má- sikban nem ismerhetsz rá, csak m i n d e g y i k-

b e n. Mindegyikben együtt. Minthogy a világ-
 egyetem sem teljes, ha csak egy bolygó, ha csak
 egy naprendszer, vagy égitestcsoport formájában
 teszi magát felismerhetővé. A Mű pedig sem
 nem tükörképe, sem nem fotográfiája alkotójá-
 nak, inkább életének koncentrált kivonata, mely
 az alkotó és a pillanat nászának vörösizzásában
 távozott a szervezetről. Számba kell vennünk
 tehát a művel egyidőben mindig az alkotó sze-
 mélyét és fizikai állapotát, a pillanat szerepét s
 az izzási fokot, melyek létrejöttében komponens-
 ként szerepeltek. Az irodalmi műfaj pedig, mely-
 ben ezek az összetevők egyszerre és egyidőben
 jelentkezhetnek, nem lehet analízáló természetű
 essay, de sokkal inkább szintétikus regény: mese.

Vidék Egyszer volt, hol nem volt, valahol az Isten
 háta mögött, a világtól a Királyhágóval elrekesz-
 tett élet egyik Kisküküllő-menti szárnyvonalán,
 jókésőre kiépült vicinális mellett, egy Dicsőszent-
 márton nevezetű nagyközség. Megyeszékhely és
 nagyközség. Uri kastély, hozzátartozó domini-
 umok nélkül. Szárazra vetett hal, mely kopol-
 tyuja teljes megfeszítésével kapkod egy kis ned-
 vesebb levegő után. Kétóra járásra tőle nyugatra
 a görög-katolikus kultúra erdélyi centruma: Ba-
 lázsfalva. Kétóra járásra keletre: Medgyes, vala-
 mivel odébb: Segesvár, a szász Királyföld két
 előretolt bástyája. Kétóra járásra északra: Ma-
 rosvásárhely, az akkor agyagos sárba süllyedt szé-
 kely „főváros”, valamivel Segesváron is túl Szé-
 kelyudvarhely, a nemes székely nemzet „anya-

városa“, nyugatra pedig háromórányira Nagyenyed és Gyulafehérvár, a református és pápista sasfészkek. És közbül, közel mindegyikhez és mindegyiktől egyformán távol: Dicsőszentmárton, a falubaojtott város, magyar, román, szász, székely, pápista, kálomista, luteránus, görög katolikus és zsidó konglomerátum. Az Osztrák-Magyar Monarkia felett I. Ferenc József uralkodott akkor, a magyar vármegyék felett az országos szabadelvű párt, egyik Tiszától a másikig húzódó rövid interregnum formájában. Az embereket Istóczy Győző jobban érdekli, mint a balkáni elmentések s az északafrikai kérdés, amelyeken csak száraz, érdektelen diplomatabendők kérődznek.

És most, 1892 augusztus negyedikén, álmosító kánikulában, fia születik Dicsőszentmártonban Sipos György kelmefestő mesternek, jobban mondva Császár Kata asszonynak, aki saját mesterségére nézve okleveles bába. E pillanatban nem elsőrendűen fontos, de az igazság kedvéért idejegyezzük, hogy az ujszülött neve Domokos volt és augusztus 20-án keresztelték. Pedig életrevaló kölyöknek látszik. Szőke, bámész kék szemekkel, fogatlan innyel, erős és zajos tudóvel. Egy nagyobbacska testvére is van, Etelka, aki már babákkal játszadozik a küszöbön.

A kilencvenes évek álmosan és unalmasan peregnek, egyetlen nagy esemény előkészületei izgatják a fantáziákat. Jön a millenium, az ezredévi kiállítás Budapesten, amelyre Dicsőből is felrándul természetesen az előkelőség, de még a polgári közrend is, mert Baross Gábor — áldott legyen az emlékezete — behozta a zónát s har-

madosztályon négy pengőforintért meg lehet járni Pestet. Segesváron minden esztendőben megrendezik a nagy évfordulón a hagyományos Petőfi-ünnepeket, kolozsvári urak jönnek le szózatolni, de jelen van az országos függetlenségi és negyvennyolcas párt küldöttsége is mindig, a hagyományos nemzetiszallagos koszorúval. A székelyudvarhelyi és segesvári dalárdák már akkor is énekelték:

Mi zengi túl a bérceket?
A dal, a dal, a dal.

Sándor János, a későbbi belügyminiszter is ezidétt kezdett közszerepelni Kisküküllőben.

Csak éppen Sipos György kelmefestőről és kis családjáról terelődött el a közfigyelem. Pedig érdekes ember volt ez a Sipos György, amolyan peregrinus természet, vándor kelmefestő. Mondják, hogy felmenő ágon van valami ereiben a Körösi Csomák véréből s nemhiába. Sipos György is eltűnt egy szép napon Dicsőszentmárton városából, valami kis házi háborúság miatt. De akik ismerték, tudják, hogy ez csak ürügy volt arra, hogy elléphessen. A vére hajtotta. Hová lett, hová nem lett, nem tudatik. De szegény Császár Kata egyedül maradt, mint az ujjam, férfisegítés, férfitámasz, ingatlan vagyon és bankbetétek nélkül, éppen mikor legnagyobb szüksége lett volna mindezekre. Mert a kis Etelka már iskolába járt s Domika is maholnap odakerül. De mielőtt átléphetne volna az első elemi osztály küszöbét, már találkoznia kellett a legnagyobb és legfélelmetesebb pedagógussal: a nyomorral.

Az özvegynek, aki a körülmények furcsa játéka révén se nem özvegy, se nem vált, még az sem állhatott módjában, hogy életét s gyermekei sorát tartósabban más férfihez kösse. Mindamellett tisztességes neveltetést biztosított gyermekeinek. Csak az a Fennvaló tudja, milyen anyai áldozatok árán. Szerencsére Enyeden segítségére jött a nagy fejedelem áldott kollégiuma, Domika az első gimnáziumtól szegénysége alapján tandíjkezdményt, ellátási kedvezményt, utóbb stipendiumokat is kapogatott s ha nehezen is, ha kétszeres áron is, hozzájutott a tudományoknak olyan mennyiségéhez, mint akármelyik méltóságos urfi. Császár Kata pedig, vagy tizesztendei önálló kenyérharc után, gazdasszonyává szegődött egy öregedő és iszákos természetű városi úrnak, bizonyos Bartha István főszámvevőnek, aki annyira mennyire a gyermekeket is pártfogásba vette. Domika például mindég, ha vakációról hazaállított, vagy onnan berukkolt a cipóvárba, egy-egy vadonatúj ötkoronást kapott gyámapjától, ami akkor nagy pénz volt.

Küsdég gyermek volt Domika, ahogy nálunk felé mondják. Alig látszott ki a földből. Ruhája agyonfoltozott, de rendes és tiszta, mert az elemi olvasóból tanulta, hogy „jobb a foltos, mint a semmi ruha”. Jókedvű volt és ártatlan, tiszta, mint a madárdal a Farkaspatokban. Jókedvű és szorgalmas, mert a szegény gyermek a szorgalma után kapja a kiságy-kedvezményt, a tandíjmentességet és a stipendiumot. Későbbbecske gyengébb osztálytársainak privátórákat is adogatott, mégutóbb bekerült a kedves Göllner-családba,

ahol sok volt a gyerek, házi tanítónak s ez erősen megszilárdította tekintélyét, nemcsak a fikák, de osztálytársai szemében is.

Finta Gerő, aki a hatodik gimnáziumtól osztálytársa volt, a diák Sipos Domokosról ezeket írja:

„Ha nem is volt a legszorgalmasabb, de talán az osztály legélesebb eszű tanulója volt. A dolgokat hamarosan felfogta, szeme világosan látott, a leckék lényegét azonnal befogadta tudásra szomjas lelke. Szépen gördülő folyékonyssággal beszélt s e tulajdonságok birtokában, világosan emlékszem, hogy a magyar irodalomból, történelemből, sokszor dicsérték tanáraink. Talán a reáltárgyakból gyengébb, úgy értem: jelesnél gyengébb, jegyei is voltak“.

„Hatodik gimnázista korától kezdve élénk részt vett a Kemény Zsigmond-önképzőkör életében. Sokat szerepelt bírálatokkal (rögtönözve vagy írásban), tanulmányokkal s ha jól emlékszem, már akkor eredeti novellákkal is. Bírálatai mindig alaposak, világosak és találóak voltak. Eredeti dolgai pedig sikert, elismerést arattak. Több ezek közül megjelent a Hala djunk-ban, a kör kézzel írott lapjában, melynek szerkesztő bizottságában biztosan benn volt. Ha jól emlékszem, az enyedi hetilapok (Alsófehér, Közérdek) valamelyikében is jött valamilyen írása. Az önképzőkör jubileumára összeállított Kemény Zsigmond évkönyv egyik szerkesztője volt, maga is írt bele. Ez a könyv 1910-ben, az érettségi utáni nyáron jelent meg.“

„Sipos Domokosról, az enyedi diákról, csak kellemes emlékeim vannak. Osztályunkban mindig

volt egy élénkebb csoport s ebben ő vezetés szerepet játszott. Őszinte lelkű, nyílt tekintetű diák volt. Hamar fellobbanó lelkesedésű, igazát tüzesen védő fiú. Sokszor túlzóan szeretett volna kikapós, lump diáknak látszani. A kollégium internátusából barátaival bizony többször kiszöktek éjjelenként. A fiatal szívnek és testnek felkinálkozó örömeket és gyönyörűségeket a maguk egészében szeretete volna megélni. Az életet diákkorában is a maga valóságában, reálisan látta. Az élet olyan, amilyen, adódott, tehát élni kell, amint felkinálkozik“.

„Hogy milyennek álmódta a jövődöt? Ez talán a hozzá legközelebb állók előtt is örök titok maradt. De meglátszott rajta, egész viselkedésén, hogy messze néz s ezt nemcsak most, irodalmi sikerei után mondom. Egy-két ténykedése világosan mutatta, hogy elől szeret járni, egy-két gesztusa elárulta a nem szürkének készülő embert. Szegénysége ellenére szeretett csinosan, tisztán, elegánsan öltözködni. Privát tanítványai voltak s ebből a jövedelméből jól öltözködött“.

Egyénisége kialakulására különösen két tanárának, Bodrogi Jánosnak és dr. Szilády Zoltánnak volt különösebb befolyása. „Igazán mondhatom — írja Áprily Lajosnak 1926 márciusában — hogy minden volt tanáromra szeretettel és hálával gondolok vissza. De különösen Bodroginak és Sziládynak tartozom sokkal. Ez utóbbitól tanultam meg gondolkozni, Bodrogitól viszont szellemi világomnak egy igen jelentős részét kaptam örökül.“

A kollégiumi évek alatt a külső világban

jelentős események játszódnak le. Hazahozzák Rákóczi hamvait. Jön a chlopyi hadiparancs, a darabonturalom s ezeknek egy-egy szárnyverése Enyed felett is átvonul. Lukács László, a sópama pénzeiből lesz Enyed választott képviselője. A gyermek akkor már nem gyermek. Már diák „úr”. Már nyitott szemmel jár és lát. A látottakat feltarisnyálja, hogy jó tizesztendő múlva mesebe álmódja vissza ezeknek az esztendőeknek mozgalmas, édes-bús emlékeit. (Boldog idők.)

Tegnap nélkül,
Holnap nélkül

Élete regénye azonban lüktetőbb, változatosabb menetet csak az érettségi után kap. A diák „úr”, sétatálcával, cigarettával, szívében a hervadhatatlan diákszerелеm s a búcsú meleg könyyeivel, hazacsöppen szülővárosába. És ott — senki és semmi. Legfeljebb itt is, ott is fülébe hoz a szél egy-egy megjegyzést: „A bábaasszony fia”. Ilyeneket s még rosszabbakat is. A jó diák előtt, mint várta, nem tárultak fel az előkelők szalonjai s a párnázott hivatali ajtók. Szerény napidíjas állással kell megelégednie a pénzügyigazgatóságnál. Lassanként fojtó hurokká szorul nyaka körül a kisváros légköre. Menekülni, menekülni innen! Egy év alatt összekuporgat valami pénzecskéket, nekivág a világnak. Mi a világ? Budapest, egyetem, jogi fakultás.

„A jogra Budapesten iratkoztam be és egyetemi tanulmányaimat ott — nem fejeztem be. Ellenben négy esztendő alatt az életnek olyan mélységeit és magasságait ismertem meg, hogy azt a nyomoruságot, amit ezért a tudományért tandíjként fizettem, sohasem fogom sokallni” — írja önéletrajzában.

1911-ben
első éves jogász korában

Meg kell jegyezmem, hogy ez az önéletrajz nem egészen pontos. Nem terjed ki a négyesztendei nyomorúság minden részletére. Többek közt arra sem, hogy az egyetemre voltaképen — s ezt indexe is tanúsítja — mindössze két félévre volt beiratkozva, 1912—13-ban. Még egyszer beiratkozott ugyan, de ez már jóval később, 1918 szeptemberében történt. Nem is hallgathatta már le azt a félévet, mert közben országhatárok nyújtóztak ki Budapest és Dicsőszentmárton között. Az érettségi és a szülővárosba való visszatérés között pontosan öt esztendőről nem lehetett a rendelkezésre álló rövid idő alatt megbízható adatokat szerezni. A levelezésének tanúsága szerint tartózkodott rövidebb-hosszabb ideig Kassán, Oroszában, Földeákon s talán még más alföldi városokban is.

Homályos adatokból próbálom utánarajzolni az útját ennek az ötesztendőnek. Bartha István városi főszámvevő, ki az indexében még mint gyám szerepel, elbetegesedik s hogy öreg korára nyugodt otthont és tisztességes ápolást biztosítson magának, házvezetőnőjének, Sipos Györgyné-Császár Katának házassági ajánlatot tesz. Sipos György ugyanis még mindig nem került elő. Ha igazat lehet adni a híreknek, valahol Görögországban él s nem is mehet olyan rosszul a sora. Eppencsak annyi a baj, hogy egy városban itt sem tudja kitaratni sokáig s hogy mit se gondol a gyermekeivel. Elválva azonban tudtommal most sincs Császár Katától. Közben Sipos Etelka is felcseperedik, szép és intelligens hajadonná. Versekét is ír. A jó öreg Kisküküllőben néhányat

lehet olvasni e versek közül, Sipos Etelka aláírásával. De Sipos Etelka sem bírja sokáig a kisváros fullasztó légkörét. Egy idő múltán, mint vándor tánc tánár nő bukkan fel Orosházán és Domokos nála vakációzik. Vele van az édesanyja is, aki nem vállalta örökös hitestársul Bartha Istvánt.

Domokos, jórészt 1913 és 1914 között, ujságíró Kassán. Hogyan kerül oda, melyik lapnál dolgozik? Hallgatja-e az ottani akadémián tovább a jogot? Ez még mindenestre felderítésre vár. Annak azonban nyoma sincs, hogy irodalmi ambíciói volnának. Irodalmi műveltsége azonban annál nagyobb. Kitűnik ez abból a levélből, mely bizonyos Böskéhez íródott éjjel a kassai kávéházban, kerek harminc oldalon. Ebben a levélben, mely nem tudni milyen útonmódon jutott vissza hozzá, benne van az egész későbbi Sipos Domokos. Igaz, még fellengősen, nyersen, fiatalon, tele német, francia, latin s mit tudom még milyen citátumokkal. De annál ártatlanabb kedvességgel. Hallgasanak meg néhány részletet belőle:

Kassa, 914 V/2

.....„Sans hier, sans demain.“ „Tegnap nélkül, holnap nélkül“. Hirtelen nem tudom ki mondotta ezt. Nem akarom reáfogni senkire. Mindez azonban egy csepet sem fontos — fontos azonban, hogy ne vádoljon mindjárt nagyképűséggel, amiért idézettel kezdem levelemet. Így azonban még mindig jobb, mintha azt írtam volna: hogy vannak? En hál'Istennek egészséges vagyok.

„Hogy éppen a fenti négy szó jutott eszembe, annak is megvan a maga oka.

„Úgy érzem magam, mint akit a Szahara közepére löktek. Nem is úgy, mert ott legalább süt a nap s meleg kékségű csillagos égről millió csillag sugárzik a sárga homokra. Van szín. — Az ablakom a kassai sétátérre nyílik, ha hazamegyek ezer csillag ragyog be s a kertekből száz illat árja ömlik hozzám. Érzem testemmel, de lelkem havas, ködös északi tájon van. Testemet megfürösztheti izzó melegség s ragyoghat reá Hellas legszebb napja — lelkem megdermed: nehéz hideg páráktól a napot csak olyannak látom, mint egy fakó, piszkos, millió embertől meghurcolt ezüst pénz“.

„Szeretnék nagyon-nagyon őszinte lenni, de — látja — a cinizmus nem enged“.

Ez a kis álfölény, ez a kis kamaszos cinizmus alá rosszúl rejtegetett érzelmesség, ezek a virágos szavak, egyformán rávallanak a későbbi költőre. De későbbben tartalmat kapnak. Az álfölény, a maga értékében való megbizonyosodás és némi külső sikerek után, valódi fölényé testesedik s adja a későbbi határozott, a célnak egyenesen nekivágó biztonságérzetet. Az érzelmesség és a cinizmus viaskodása: Reviczky-hatás, Heine-hatás, sőt Heltai és Ady-hatás. A Szahara a millió csillaggal: a kiáradó, minden fegyelmező gátat elsőprő fiatal szív muzsikája. A poéta beszéde már, aki még nem uralkodik a szavakon. Még a szavak, a szép szavak kormányozzák a mondani-valóit. Ifjúkorára emlékező írásaiban később is előmlik rajta a szavak varázsa s a nyers, ökonomikus nyelv Sípósa egyszerre lágy, érzelmes hurokba csap és itt lesz a legkevésbé — költői.

De nem kritikát akartam írni. A regény,

a regényíró regénye, így dagad ki tovább az ifjúkori szerelmeslevél sorai közül:

„Maga azt gondolja: minek jön nekem ez a niemand izléstelen lapjaival, számár leveleivel. Tegnap nem ismertem, ma nem láttam, holnap elfelejttem. De a lelkemnek egy atomnyi részében megmaradt optimizmus azt mondja, hogy amióta onnan eljöttem, még csak két hét telt el s ha nem is kellemesen, de az idő rövidsége miatt mégis emlékeznek rám — tehát írok”.

Majd máshol:

„Akik az életet hamar akarják megismerni, hamar megvénülnek. Én hamar megismertem s ha testileg nem is, lelkileg hamar megöregedtem... Nem is csak az élet öregített meg. Minden ember a bölcsőbe magával hozza temperamentumát...”

„Rajongok minden szépért, minden jóért. De miért van az, hogy mikor a legszebb palotát nézem, az állványról lezuhant munkások húscafatjait látom. Miért van az, hogy más ember gyönyörködik egy csodaszép asszony ezerforintos toilettejében — s én tudom, hogy az urának egy évre nincs kétezzer forintja s az asszony helyén egy sáros rongyú piszkot látok”.

Ez őszinte. Ez a későbbi Sipos Domokos könyörtelen igazság és erkölcszlátása. Szinte mondhatni: Röntgen-szem, mely a széphez tapadó rútát, a tehetős külsőségek árnyékában settenkedő bűnökét, akarva, nem akarva meglátja és leplezetlenül meg is mutatja. A „Karácsony éjjel” Gábor úrfijában a jóindulat mögött a léha komisztságot, a jólvasalt és szerelmi sikerekben gazdag Ivánban a tunya imbecilitást, a Templomrabló mögött a

társadalom félkézzel vett jótekonyságát s hazug erkölcsi berendezkedését: a virágon a hernyót. Es szenved, kegyetlenül szenved, de akkor is, ha ezeket a meglátásait nem írhatja ki magából őszintén.

Egy későbbi leveléből:

„... Miért irok meg ilyen dolgokat s ha már irok, miért nem irom meg őket igazán, kedvem szerint... Az utolsó esetben legalább megvan az az örömem, hogy a papirhoz egészen őszinte voltam. Rosszul áll nekem a hangfogó! Hidd ezt el.”

„Lehet, hogy eljön az a rám nézve boldog idő, mikor az, amit meg akarok írni, amig kijön belőlem, nem szúrja, vágja, törizúzza szívemet, lelkemet... Mindössze arról van szó, hogy melyik lesz erősebb — én-e, vagy ez a rossz tudom?”

Ez a levél azonban 1926-ban kelt. Ama másik pedig 1914 elején, amikor az egész világ még rózsaszín ködökben úszhatott volna a huszonkét éves jogász szemei előtt. De ez a huszonkétéves fiatalember igazat mond: korán megismerte az életet s az élet, amelyet megismert, csak a fekete, kétségbeejtő oldalait tárta fel előtte. A család, az otthon, a dicsőszentmártoni hazug, pöffeszkedő társadalom, a pesti jogászesztendő, a vakációk az orosházai vándor táncmesternőnél: csak gyötrelmekkel, csak lelki kínokkal látogatták meg s ha nem él lelke legmélyén az az egy atomnyi optimizmus, menthetetlenül elmerül maga is a mocsárban, vagy a nyomorultak régi, megbízható barátjához, a revolverhez fordul.

Az egy atomnyi optimizmus azonban lázasan dolgozott benne. Levele az orosházai kislányhoz

Iván régi
napjai

tele van ugyan lemondással, de a lány válaszából kiolvasható, hogy voltak az orosházai tennisen pillanatok, amelyek felnyitották a máskor zárkózott és műcinizmussal vértezett fiatalember szívét és elárulta, hogy vannak nagy álmai és jönnek még hozzá, mint miniszterhez protekcióért az orosházai előkelőségek!

Mint minden fiatal ambiciót a századeleji Magyarországon, a Sipos Domokosét is leghamarabb a politika kerítette hatalmába. Egy bizonyos: érezte, tudta, hogy többrehivatott az átlagnál, csak az út nem állott még tisztán előtte, amelyen haladva feje fölé nőhet a tömegeknek. S aki lázasan keresi, az könnyen el is téveszti az utat. Neki pedig lázasan kellett keresnie, hogy kiszabadítsa életét a nyomorúságból, a privátórákból, hogy ne legyen ráutalva a kenyeret nehezen kereső hozzátartozók támogatására. Érezte az elhivatottak rátermettségét magában, szárnyait már-már kitárta volna, de a nyomorult pénz az első lendületnél mindig visszarántotta a sárba.

Gondolt merészet és nagyot s egy szép napon benyitott Sándor János v. b. t. t., m. kir. belügyminiszter — vagy akkor még államtitkár? — előszobája ajtaján. Ez a nagyúr, a miniszterelnök sógora, kisküüllői főispánságból emelkedett magas pozíciójába. A fiatal jogász úgy hallotta, hogy most is szívesen segít régi vármegyéje szülöttein. A libériás inas, mikor meghallotta, hogy joghallgató és Dicsőszentmártonból való, már barátságosan veregette meg a vállát és soronkívül jelentette be. A nagyúrnak is megtetszhetett a fiatalember önérzetes fellépése, nyílt tekintete, mert névjegyet

írt nyomban az országos statisztikai hivatal főnökéhez, alkalmaztatása érdekében.

Kassai tartózkodása előtt vagy annak utána fanyalodhatott-a regényünk hőse erre a csöppet sem demokratikus lépésre? Valószínűleg Kassa előtt, de ennek ellenkezője sincs kizárva. Valóigaz azonban, hogy ez az életében egyetlen egyszer igénybevett protekció íróasztalhoz juttatta a statisztikai hivatalban, havi negyven pengő-forintért. Nem volt ez csekély fizetés egy eladdig kóborolva nyomorgó egyetemi polgár számára. Ezenfelül olcsón lakáshoz és ellátáshoz jut egy öreg segédhivatali tisztviselőnél, akinek családi élete — ahogy később mesélte — Gorkij tollára lett volna méltó. Maga is mindig készült, hogy novellában örökíti meg egykori szállásadó gazdáját, amint novellába metszette hivatalbeli kollegája, Iván, feledhetetlen alakját, aki mindig „csak a napos oldalon szeretett járni”. A gorkiji család kifizetésű apából, anyából és három gyengeelméjű gyermekből állott, akiket a Frimm-féle gyógypedagógiai intézetben neveltek. Az író éles füle és szeme gyakran lehetett tanúja épületes családi jeleneteknek, amelyek a nyomor melegágyából sarjadtak, mint trágyadomb oldalából a keserű bürök. A statisztikai hivatalban eltöltött idő is hozzájárult tehát az élet ama mélységeinek és magasságainak megismeréséhez, melyekért kevés volt tandíjnak a négyesztendei nyomorúság.

Most aztán furcsa fordulat következik. Sipos Domokos joghallgató elárasztja az alföldi városok gyógyszerészeit levelekkel, amelyekben gyógyszerészgyakornoknak ajánlkozik. A gyógyszerész pálya, jó pálya. Mindössze két esztendei egyetemi vég-

zettséget kíván. Az ember hamar készen lesz s hozzájut valahol egy jól jövedelmező patikához, vagy patikabérlethez és — partiképes fiatalember lesz egyszeriben. Mert a levelezés az orosházai Böskevel, noha mindkét fél leveleinek hangja hányaveti és előkelően tartózkodó, folyik tovább rendületlenül. A Böske leveleiből az is kitetszik, hogy a szülők, akik gazdagok, nem nézik jó szemmel ezt a barátságot. Majd, igen. Majd, ha Daniból miniszter lesz. Daninak legbensőbb barátai hívják Domokost és — ő, ama bizonyos Böske, akinek „haja arany, melyre gyémántport szitáltak angyalok s szeme titokzatos, mint nagyon mély vizek s bőre puha s a lelke is, mint fehér galamb tollának érintése”. „... Irigylem azokat a barátaimat, kik pld. tanítók lettek s most családapák, kik theologusok lettek s most felveszik a talárt s egy leányt, ki egy kis falun, egy orgonavirágos ablaknál évekig ábrándozott róluk, nemsokára ol-tárhoz vezetnek...” Ezek a mondatok csak eléggé megokolják a jogászyerek hirtelen pályaváltoztatását, noha ez egyet jelent számára a miniszteri álmokról való lemondással.

Az ajánlkozó levelekre érkezett válaszokból ki lehet olvasni, hogy egy derék földeáki patikus feltételei voltak a leginkább elfogadhatók. Teljes ellátás, havi tíz forint zsebpénz s mindennek ellenében csak egyetlen kikötés: tisztelet és előzenyesség főnökével és „úrnőjével” s természetesen a közönséggel szemben is. A tárgyalások itt annyira előrehaladtak, hogy a részleteknek már csak szóbeli elrendezése volt hátra. Arról nem tanusodik levél, hogy a szerződést meg is kötötték,

de a Domokos úr egyéb leveleit már Földeákra, e Makó melletti nagy alföldi faluba címezik barátai. Semmi kétség: a miniszterjelölt „joghallgató”-ból patikuspraxi lett. Igaz viszont, hogy Földeáktól csak egy ugrás Orosháza és — vállainkon húszegyházy esztendővel, mégis csak ez a legfontosabb.

Es azután...?

Ember,
ne őlj!

„A fülkében cigarettafüst kavargott, a nyitott ablakon át tisztán lehetett hallani, mit énekelnek a küküllőmenti legények a szomszéd kocsiban. Megjött a levél fekete pecsétrel... kezdte egy érdes bariton, a többi hang hozzá kapcsolódott s végtelen melancholiával ömlött ki az őszi pompában ragyogó tájra a folytatás: Megjött az orosz százezer legénnyel, — Százezer legény áll a harc mezején, — Sirhatsz galambom, nem leszel az enyém”.

1914. Háború.

A patikuspraxi önkéntes Gyulafehérváron. Valószínűleg önmaga a hőse az „Éjféli párba” c. novellájának, amely csak részben elképzelt, de részben megtörtént história. Rövid katonáskodás után azonban „általános testi gyengeség” címen hazaküldik a vékonypénzű fiatalembert és így kerül újra vissza szülővárosába, ahol a városházán diurnista állást vállal.

Új fejezet. A fiatal dijnok képességeit a városi urak is felismerik. Rövidesen biztos pozícióba kerül: városi számvevő lesz. E rövidesen alatt pár év értendő, de háború van és észrevétlenül rohannak az évek. A dicsőszentmártoni előkelők, a méltóságosak, még mindig nem akarnak tudomást venni a bába fiáról, de a polgári elem, az

iparosok, kereskedők, annál szívesebben vállalják a maguk emberének. Ezek meglátják, hogy ez a fiatal városi tisztviselő több, mint amennyit félbenmaradt iskolái után elvárnak tőle az emberek. Hatalmas olvasottsága van, pompás beszédekét tud mondani, ha éppen sor kerül a kisemberek érdekében a szózatolásra. Eljár ugyan a kisvárosi pityizáló, adomázó összejövetelekre, de a bort mértékkel használja s ha valakivel beszélgetésbe elegyedik, az olcsó s nemritkán trágár beszédek-ről irodalomra, művészetekre, komoly és szép dolgokra fordítja hamarosan a szót. Műveltsége, jó megjelenése, tiszta gyermekszemei, szókimondó, lelkesen őszinte modora, kevés, de annál hűségesebb, annál ragaszkodóbb barátokat szerez számára. Ezek között Gráczy Károly dr. főispáni titkár iskolatársa volt Enyeden. Boila Zakariás dr., a balázsfalvi gör. kath. érsekség jelenlegi jogtanácsosa, ugyancsak gyermekkorí jópajtása, akinek révén a román intelligencia rokonszenve is feléje fordul. Marton Ernő dr., aki ma az Új Keletet szerkeszti, a régóta fennálló Kisküküllő című hetilap felelőse akkoriban, később pedig, az Eszterházy Móríc rövid érája alatt: főispáni titkár is. Ezek a fiatal emberek nem kártyáznak és nem cigányoznak együtt a többi kisvárosi aranyifjakkal. Ezek a fiatal emberek éjszakákat virrasztanak át beszélgetve, vitatkozva. Beszélgetéseik természetesen a háború és a politika körül mozognak, de már mögöttük van az 1916. évi román invázió sok tanulsága és lassacskán, a magyar, román és zsidó ifjak barátságából meggyőződés-ként n ő k i a speciálisan erdélyi sorsra való rá-

eszmélés, a transylván program, melyet Budapesten akkor Jászi Oszkár így fogalmazott meg Kossuth Lajos és Mocsóry Lajos elméletei nyomán: „Erdélyi Svájc”.

Es érték az idők. A bolgár front összeomlott. Tisza beismeri a parlamentben, hogy a háborút elveszítettük. Budapesten megalakúl a Nemzeti Tanács, a baloldali polgári pártokból és a szociáldemokratákból. Most színvallások napjai következtek. A Sípos Domokos baráti köre egyszerre azon veszi észre magát, hogy a vidéki kisváros fórumán nem maradt senki, csak ők s a polgárság egészen természetesnek találja, hogy most köréjük kell csoportosúlnia. Sürgősen radikális pártot alakítanak, melynek elnökéül megnyerik Truppel Győző plebánost, akiről tudták, hogy a Hock János káplánja volt Budapesten s nem idegenkedik a radikálizmus eszmekörétől. Mire a dicsőszentmártoni magyar nemzeti tanács megalakult, a radikálisok már nyolcvanon fölüli taglétszámmal, az egyik legsúlyosabb csoportot képviselték abban. És e fiatal emberek égő lelkesedése, tettvágya csodákat mivelt. A frontokról hazaözönlő katonák elé kiutaztak a falvakba és puszták szóval fegyverezték le őket, sokszor életük kockáztatása árán is. Az ő munkájuknak, fáradhatatlanságuknak volt oroszánrészben köszönhető, hogy egyetlen esetet kivéve, vér nem folyt Kis-küküllőben a forradalmi napok alatt. A román nemzeti tanáccsal is sikerült türehető összeköttetések teremténiök. A románok a magyar pártok közül egyedül a radikálisokkal állottak szóba, mert csak ennek a pártnak képezte békebeli

Vidéki
forradalom

programját a nemzetiségi kérdés emelkedett szellemű megoldása. Ezen a réven is sok hasznos szolgálatot tehettek a megyebeli magyarságnak.

Ezekben a napokban érkezett zenitjére a Sipos Domokos „politikai pályafutása”. A Károlyi kormánynak hiányoztak az összeköttetései Kisküküllőben. A szélsőbaloldali pártoknak itt nem volt „talaja”. Jóideig egyedül a munkapárt uralta a teret, az ugynevezett negyvennyolcas alkotmánypártot is, az Eszterházy-éra rövid napjai alatt, csak nagy nehézségekkel lehetett összehozni. Károlyistáknak, radikálisoknak, szociálistáknak irmagjuk sem volt erre felé. Ezért okozott különös gondot Károlyiéknak s később Berinkei kormányának a kisküküllői főispáni szék személyi kérdése. A Nemzeti Tanácsban Gyárfás Elemér, az Eszterházy volt főispánja elnökölt, de személyét nem övezte osztatlan népszerűség a megyében. Valóságos operett, ahogyan szinte lámpással keresik Kisküküllőben a főispánjelölteket, mert a Jászi szemében döntő fontosságú volt, hogy a kiszemeltet a románság is szívesen fogadja. Soha annyi nyílt és titkos főispánjelölt nem szaladgált a dicsői főuccán, mint ezekben a napokban. A sok közül egy, még pedig nem megvetendő esélyekkel, maga a Sipos Domokos volt, az ő alig betöltött huszonhat esztendejével. A városi magyar polgárság jelentős többsége, de a zsidóság és a románság is őt favorizálta. A nevezetes aradi tárgyalások után már befejezett tényként emlegették a főispánságát. De a román hadsereg bevonulása levegőbe szórta ezeket az illúziókat is, mint annyi sok mást széles Erdélyországban.

A főispánjelölt úr visszavonult a városházára, a számvevői rubrikák közé. A román urak pedig rendre átvették az imperium valamennyi ágazatát. Előbb a vármegyét, aztán a városházát is. Sipos, aki nősülés előtt állott s így egzisztenciális kérdés volt számára a hivatalban-maradás, de ezenfelül is komoly román barátaitól nyert értesülések birtokában tudta és látta már a bekövetkezendőket, határozottan az eskü letétele mellett kardoskodott.

Erdély magyarsága most a passzivitás fekete köpenyébe burkolózva vár. Áll és vár. Hallgatja a fő növést, visszatérő vándormadaraktól vár biztató híreket, új reménységeket. A bukaresti kormány és a nagyszebeni kormányzó tanács a befejezett tények egész sorozatával siet megelőzni a békekonferencia döntését és 1919 tavaszára kiírja az első választásokat. A szászok már korábban elkészítik Medgyesen a csatlakozást bejelentő deklarációt, a zsidóság új, nemzeti eszmék hangoztatásával igyekszik az új államjogi helyzetben elhelyezkedést keresni. Csak a magyarság áll és vár.

Két társ
között

A mi regényünk hősenek még nem fejeződött be egészen a politikai pályafutása, de az ív görbéje már lefelé halad. Még mindig a radikális plattformon áll, noha román barátja már áttolódott a román nacionalista párt vizeire, zsidó barátja a zsidó nacionalizmusnak lesz egyik legtevékenyebb zászlóvivője. Igazi radikálisok alig vannak már ketten-hárman egész Dicsőszentmártonban. Pedig ők most az egyetlen politikai töredék, amelynek

irányában némi bizalommal van az új impérium. Ők azok, akik nem hirdetik hangosan a passzivitást, de egy egész nemzettel szembefordulva, a békés megegyezés útját egyengető aktivitást sem hirdethetik még. Bármennyire „nemzetárulók”, ők sem akarnak elébe vágni a trianoni döntésnek, nehogy azt a magyarságra nézve kedvezőtlen irányban befolyásolják. Ők is várnak. De az ő várakozásuk nem passzív várakozás, nem tétlen siránczás, nem kocsmái nekibúsulás. Ők a cselekvési lehetőség első pillanatát várják. A türelmetlenek, a súlytalanok, az akarnokok egy kis csoportja eléberugtat is az eseményeknek. Új Világ címen lapot alapítanak és jelöltetik magukat az első választásokon, hogy ezzel rövid pár esztendő alatt egészen lehetetlenné tegyék magukat a magyarság előtt. Vannak közöttük jóhiszeműek is, akiket politikai tapasztalatlanságuk sodor bele ebbe a kampányba. Ezek közé számít Truppel Győző dicsőszentmártoni plébános nagyon tiszteletreméltó személye is, aki tudvalevőleg a kisküküllői radikális párt elnöke volt.

Az első választást, mely az Erdélyben addig egyedül volt román nemzeti párt természetes győzelmével végződött, nagy áldomás fejezte be Dicsőszentmártonban is, éppúgy, mint minden más választókörzet centrumában. Diadalünnepe volt ez a pártnak és a román nemzeti eszmének. És e diadalünnepen, hivatalból, mint városi tisztviselő, jelen volt néhány magyar társával Sipos Domokos is. Egy csekély jelentőségű, mert kis körben lejátszódott epizódon keresztül ezúttal fel kell jegyeznünk, hogy az erdélyi sziveket az új

viszonyok között, neki, a kisebbségi nemzet egyik jelentéktelenül fiatal tagjának itt sikerült összedobbantania — legelőször.

A terem hangulata mind forróbb, mind más morosabb. Az egymást követő szónokok hangja mind hevesebb. A régi rezsimet, a „magyar elnyomást” mind féktelenebb felszólalások ostromozzák. A fiatal Sipos Domokosnak a torkát folyogatják a könnyek. Végül nem tud már tovább uralkodni az idegein. Ahelyett azonban, hogy leverten, magábaroskadva, elhagyná a helyiséget, összeszedi minden önuralmát és — szólásra emelkedik. Engedelmet kér, hogy magyarul beszélhessen, még nem tudja magát folyékonyan kifejezni a többségi nemzet nyelvén. De szent a hite, hogy akik őt meg akarják érteni, megértik így is. Meggyőződése, hogy az uralomra került nemzet fiai is megbecsülik az emberben az embert, bármilyen nyelvet beszéljen, bármilyen hitet valljon.

A füstös, félig mámoros terem kijózanodik. A légy zümmögését meg lehet hallani. Itt-ott egy-egy tenyér már tapsra is verődik. A beszéd nő, emelkedik, eszmei csúcsok felé vonja, ragadja a hallgatóságot. És befejezésül csengve szökik fel az áthevült fiatal hang:

— Uraim, a tisztelet egymás iránt annyi, mint tisztelet önmagunk iránt. Mi jelenlevő magyarok, tisztelettel végighallgattuk az önök szónokait, tisztelettel emelkedtünk fel, mikor nemzeti dalukat elénekelték, mert tisztelettel viseltünk minden ember meggyőződése és minden nemzet nemzeti érzései iránt. Uraim, engedjék

meg nekünk, ittlévő magyaroknak, hogy mi is el-
énekeljük itt a mi nemzeti dalunkat: a Szózatot!
S már intonálja is a dallamot:

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar.

Csönd lett. Mindenki felállott. Felállottak a
regátból frissen odahelyezett tisztek, a sziguranca-
detektívek, fel az egész terem. És akik tudták
közülök, velük énekeltek, a nyolc-tíz magyarokkal:

A nagyvilágon e kívül
Nincsen számodra hely.
Áldjon, vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Így énekelhettek az első keresztények a Cir-
kusz porondján. És az oroszlánok — velük éne-
keltek.

A folytatás

A békeszerződés megpecsételi Erdély új állam-
jogi helyzetét. Nagy csönd fekszik az erdélyi
magyarság lelkére. Ez a csönd nagyon hasonlít a
temetők csöndjéhez. Sipos Domokos is csöndben
dolgozik városházi íróasztala mellett. Hivatali
címe most: h. főjegyző.

Megnősül. 1919 június hetedikén vezeti ol-
tárhoz Komáromy Graciánát, Komáromy Lajos
tekintélyes dicsőszentmártoni textilkereskedő lá-
nyát. A zsenri, a méltóságos Kisküküllő, ugyan
most még jobban zárkózik a „bába fia” elől, mint
valaha. A forradalmi „bűneit”, hogy élete koc-
káztatása árán megmentette közülök nem egynek
életét és vagyonát, nem tudják neki megbocsá-

1919-ben
esküvője előtt

tani. Legmozgékonyabb az elitélők csoportjában egy mérnök, aki ugyan pár héttel ezelőtt mindenkinél hangosabb és szélsőségesebb forradalmár volt, de most lámpással se találhatsz konzervatívabb, konokabb magyart nála. Ez a gyűlölet részéről nem egészen újkeletű Sipos irányában. Még a forradalmi napokból datálódik, amikor — ő is főispánjelölt volt, de a Sipos esélyei jobbak voltak. Mosthát kitölthette rajta a boszuját.

Szerencsére a polgárság a maga szemével nézett és a polgárság látott. Komáromy Lajos, a legnagyobb tekintélynek örvendő polgárok egyike, habozás nélkül adta lányát a „megbélyegzett” városi tisztviselőhöz. És volt nagy, „békebeli” esküvő, feledhetetlen nap, a fiatal szív diadalának napja. Övé lett a szép szőke lány, akit szeretett, mit bánta ő a hátamögött bujkáló rágalmakat? Es nemsokára, elrendelt időben, megérkezik az örömök koronája, a gyermek. Fiú. Szőke és zöld a szeme, mint az övé. Szakasztott az apja. A neve is: Domokos. Nem adná egy forradalmi főispánságért.

Különös ügy-e? Íróról íródik ez a regény, jól benne jár a harmadik ívben és az író még mindig — nem ír. Van nyomoruságos, hányatott ifjúsága, van már politikai „multja”, van asszonya, gyermeke és nincs egy verse, egy novellája. Talán még eszébe sem jut, hogy valamikor erre a mesterségre adja a fejét.

Előbb még sok mindennek kell történnie. Előbb még ott kell hagynia városi hivatalát, mert az új idők hivatali szellemével nem tud meg-

Diadal

barátkozni. Azután keresztül kell esnie egy súlyos spanyolinfluenzá, amellyel — pár napos megszakításokkal — háromnegyed évig nyomja az ágyat. Ez a végzetes betegség határozza meg további sorsát. Ez gyöngíti le törékeny szervezetét annyira, hogy a tüdőbaj később játszva elbánhatott vele. Mert mi hét esztendő a tüdőbajnak? De Sipos Domokosnak egész élet volt ez a pár év, újrakezdett, megtalált élet, arasznyi és mégis teljes irodalmi pályafutás.

Bizonyos, hogy az állástalanság gondja adta kezébe a tollat. Hiszen az akkoriban fiatal kaskas módjára berzenkedő erdélyi irodalom munkásainak legtöbbször a tegnap még közhivatalban kereste kenyerét. Paál Árpád egyik napról a másikra lett vármegyei főjegyzőből a kisebbségi magyarság első publicistájává. Az ő megyéjében levéltáros Tompa László is, akinek, mint költőnek, becsületes neve van már. Tabéry Géza főispáni titkár volt Nagyváradon. Csak körül kellett nézni. Aki nem akart elpusztulni, aki erőt és tehetséget érzett valamire, az már nem abból élt, hogy sorra adogatta el a régi bőség romjait az ószeren. És mit csináljon az, akinek még romjai sem voltak?

Sipos Domokosnak sem voltak romjai. Csak az a bizonyos atomnyi optimizmus lobogott benne, amelyet gyermekkorától rejtegetett, amelyet a polgári józanság parancsára mindeddig szívébe fojtott vissza.

Az országban szerte folyóíratcsecsemők viaskodnak a fogzás lázaival. Nagyváradon kettő is, Marosvásárhelyen egy, Kolozsváron is egy. A

marosvásárhelyi Zord Időnek pénze is kell, hogy legyen. Pályázatot mer hirdetni s a pályadíjak nyerteseinek nevét egy napról a másra napilapok kürtölik végig az országon. Sipos Domokos is írt valamikor novellákat Enyeden, a Haladjunk kézírásos hasábjain. Sőt nyomtatásban is látta már néhányszor a nevét, még Enyeden s később a Kisküllőben. Igaz, itt politikai cikkek alatt, de azok is meg voltak írva, elevenbe vágtak mindig. Az a szépirodalom sem lehet olyan ördögös mesterség!

Van egy novellája: *Diadal* a címe. Az állásából kiesett tisztviselő önmagára találásának története ez, aki egy szép napon felfedezi magában a festőművészt. A novella kötetében el lehet majd olvasni ezt is. Ebben írja meg a saját újjaszületését, csak ecset helyett író tollat kell képviselni a novellahős kezébe.

1921 tavaszán kapásból megpályázza a Zord Idő kettős pályázatát, amely kisebb novellára és nagyobb elbeszélésre tűz ki pályadíjat. Meg is nyeri mindakettőt. E pályázatok alatt nem akadémikus irodalmi játékokat kell érteni. Itt nem azt keresték a bírálók, hogy vajjon kinek lehetne az annyi éven át „meddőnek bizonyult” pályázat díját végre kiadni. Nálunk, akkor, ezeken a pályázatokon izzadta ki magából drágagyöngyeit az erdélyi magyar lélek mélybehullott kagylója. Írók kerestettek, mint Kazinczy korában és a konkurrencia nem húzta fel az orrát, ha ismét felbukkant egy új tehetség. Az anya boldogságával örültek a bírálók, ha folyóiratuk számára tehetséges új munkaerőket sikerült felfedezniök, mert maguk

kevesen valának s az elvégzendő munkához égetően szükség volt mentől több izmos marokra.

A kis novella a *Templomrabló* volt, a nagy novella pedig a *Boldog Idők*.

Sipos Domokos, a kisváros állott, nyomorúságos, kákás tavába vetődött pisztráng, ime kipattant, felszökött a tó cigányhalai közül s ezüstpikkelyeit végigcsókolta a Siker első napsugara. A többi „főispánjelölt” düllelt szemekkel nézett utána a partmenti sekély iszapjából.

Az első siker egzisztenciát is hozott. A dícsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda Rt. ügyvezető igazgatójául alkalmazza, évi 1200 korona fizetéssel, mely bizonyos, meghatározott idő után 1800 koronára emelkedik. Együttal a nyomda tulajdonában levő kis hetilapnak, a *Kisküklőnek* is felelős szerkesztője. Ekkor már rendesen jelennek meg novellái a kolozsvári *Napkeletben* és *Keleti Újságban*. Az írók kicsiny táborá testvéri szeretettel fogadja és vállalja őt társnak a megkezdett nagy építőmunkához. Az *Újság* is figyelemmel kíséri minden mozdulását s kicsi lapjából rendszeresen veszi át cikkeit, mint a „vidék” egészséges életfelfogásának megnyilatkozásait.

Kié
a jövőendő?

A *Kisküklőnek* ez a fénykora. Országos figyelem középpontjába kerül a négyoldalas lapocska. Kolozsvári, marosvásárhelyi, aradi, nagyváradai tekintélyes napilapok hivatkoznak rá, idéznek belőle, mintha országos fórum volna. Pedig az egész lapocskát az első szótól az utolsóig, néha még a hirdetéseket is, ugyanaz a toll írja, a Sipos Domokosé.

De a publicista már nem politikai karrier megfutásáról álmodik. Már minden fegyvere, egyetlen szerelme a toll, amelynek elhivatottságában és az új viszonyok közötti magasabb rendeltetésében vakon bízik. „Az impériumváltozás után azok közé tartoztam, — írja önéletrajzában — kik az új helyzetben egészen különleges felkészültséget igénylő politikát, ezzel a felkészültséggel valóban rendelkező két-három emberre akartuk bízni. Magunkra — tehát a magyar tömegekre — nézve pedig legfontosabb kötelességnek tartottuk: dolgozni.”

A kolozsvári központi sajtóban egyre erősödik a tétlen és közönybe fullasztó passzivitás ellenfeleinek hangja. Paál Árpád, Kós Károly, Zágony István megírják a „Kiáltó szó”-t s a közélet minden más terén is keménytempójú munka felvételét sürgetik a cselekvésre vágyó fiatalok. A Napkelet megkezdte vándor irodalmi estélyeinek sorozatát ott, ahol az imént megszűnt Zord Idő abbahagyta. És Sipos Domokos, akinek legforróbb vágya volt mindvégig, hogy szülővárosának társadalmát a vezető magyar városok intelligenciájának színvonalára emelje: a marosvásárhelyi estély után Dicsőszentmártonba is meghívja a Napkelet embereit, akik között immár neki is megbecsült helye van.

Nevezetes dátuma az újrakezdődő erdélyi kultúrhistóriának a dicsőszentmártoni estély, de egyben nevezetes esemény hősünk életében is. Mielőtt azonban ide értek volna az idők, előbb meg kell említenünk, hogy a Kisküküllő 1920 újévi számában, a régi pátriába csak az imént visszatért Benedek Elek tollából, cikk jelenik meg: *Ki é a jövőendő?* címmel. A cikk emlékezés az ősz író

legátuskorára. Elmondja, hogy a fiatal legátust hogyan fogadták két különböző társaságban: a kastélyban és az egyszerű harisnyás székelyeknél. Amott tivornyázó bőség és léha beszédek, itt nyugodt önbizalom, egyszerű szívek, melegen áramló szeretet.

Ez történt, mondom, 1922. január 1-én. Ugyan-
ebben a számában a lapnak Sipos Domokos írja
a vezetőcikket. „Új esztendő” a cikk címe s többek között ezek a sorok olvashatók benne:

„A negyedik év kezdetén már tisztult fejvel tudunk sorsunk felől gondolkozni. Erős szemmel tudjuk meglátni helyzetünket, melybe az események vasvégzetessége sodort. Már akarni is tudunk, nemcsak vágyakozni akarunk.

Akarjuk, hogy az állam, melynek polgárai lettünk, valóban lojális polgárait lássa bennünk és akarjuk, hogy állampolgárokat megillető jogainkkal minden korlátozás nélkül élhessünk.

Megtudjuk már látni, hogy milyen feladatok várnak reánk és látjuk az útakat, melyeken megvalósulás felé tudjuk vinni terveinket.

Tudatos bennünk a parancsoló gondolat, hogy élni — élni akarunk minden körülmények között. Erős az elhatározásunk, hogy életfeltételeinket megteremtjük magunknak és tisztában vagyunk azokkal a keretekkel, melyek a feltételeket magukba foglalják. Gazdasági megmaradásunk és kulturális fejlődésünk biztosítása, körülbástyázása a cél s az eszköz: kisebbségi politikánk. Az a politika, mely Erdélynek a gondolat-szabadság eszméjétől megszentelt földjén senki ellen nem rejt magában támadást, hanem nyílt

egyenességgel csak a maga tisztességes jussát követeli. Az a politika, mely a nép lelkes öntudatából fakadva, az egész nép boldogulásáért állítja sorompóba bajnokait s ezen az úton haladva megtalálja más népekkel az egymás életfeltételeit nem romboló békés, alkotó együttélés lehetőségeit."

Ime ez volt az író Sipos Domokos politikai programja a megváltozott időkben.

Ámde most nem ez a pár mondat a legfontosabb ebben a történetben. Csak lejegyeztem ezeket is, mert útamba akadtak. Ennél azonban sokkal érdekesebb maga az irodalmi estély, amely csakugyan lezajlott Dicsőszentmártonban, Berde Mária, Ligeti Ernő, Molter Károly, Nyirő József, Paál Árpád és Sipos Domokos részvételével. A muzsikát a finom és törékeny Lohrbeer Ilonka képviselte. Azóta ő is halott.

Hazafelé

A terem roskadásig megtelt és a közönség — konzervatívek és demokraták, destruktívek és konstruktívek egyaránt — könnyes örömmel hallgatták a nyilvánosan hosszú idő óta először felzengő magyar szót, elhivatottak ajakáról. A szellem nemes fegyverei hatalmasabbaknak bizonyultak a rágalmak és intrikák alattomos fullánkjinál s az erdélyi irodalom dicsőszentmártoni sikere országraszóló visszhangokat vert. Hozzá tartozik még a helyzet rajzához, hogy Sipos Domokos ekkor olvasta fel először Hazafelé c. novelláját, ezt az akkor vakmerőnek tetsző, de azóta százszor is beigazolt „magyar takarodót”, amellyel szintén nagy hatást tett a közönségre.

Ellenfeleinek vesztett csatája nyilvánvaló volt.

Összeszedték hát minden erejüket, hogy még egy utolsó nagy rohamra kitörjenak fellegvárukból, ellensúlyozni a „destrukció” sikerét. A Kisküküllő megyei Gazdasági Egyesület választmányi ülésén, számszerint heten, kimondták a Kisküküllő ellen a bojkottot, mert olyan cikkeket közöl, mint a Benedek Elek „Kié a jövő?”-je. Az irodalmi estélyről pedig gonosz és elferdített tudósítást helyeztek el a Brassói Lapokban.

Most el kell olvasni a Kisküküllő január 29.-i számát. Az egész lap egyetlen, hatalmas ellentámadás, amely végképpen elintézi a „hét magyarokat”. Legelsőbben véresen ironikus cikkben a régi ellenfőispánjelöltet szedi ízekre, aki szerzője volt a rosszindulatu tudósításnak. Molter Károly novellahőse után elkereszteli Rothmüller úrnak, aki a hitetlen Tamások modern változata a Molter írásában. „Vérzett a szíve, ugye drága Rothmüller úr, — kérdi tőle — mikor látta, hogy az emberek meghatottságtól könnyes szemmel tapsolnak annak a Paál Árpád nevű magyar embernek, ki börtönös mártiromságot viselt magyarságáért azalatt, míg ön román bankokkal seftelt és patent hazaffinak játszott ki magát?”

Hetekig mulatott ezen a cikken az egész vármegye és Rothmüller úr igen-igen megcsöndesedett utána.

Ugyanebben a számban végez a Benedek Elek támadóival is. Szemükbe vágja, hogy nem is olyan régen sokszorososan túltettek rajta forradalmárságban s most mégis ő a „destruktív”, a „fajáruló”. Tudja, hogy Benedek Elek fenkölt személyét is azért vették célba, hogy rajta löknessenek egyet,

ezért nem is száll vitába az ilyen emberekkel. De megüzeni, hogy minden lépésükről tud és szükség esetén ezeket a fegyvereket is igénybevehetné. Am ő elvi harcot harcol és „bár személyemet az önök táborában lófarkához kötve hurcolják, nem kenyerem a hasonló eljárás“.

A fulmináns cikket a Kisküküllőből átveszi a kolozsvári Újság s a „hét magyarokra“ kiméletlenül ráolvassa bűneiket. Benedek Elek pedig a megbocsájtó szeretet hangján válaszol nekik a Kisküküllőben, hiszen „olyan kevesen vagyunk magyarok“. Ezekután a „hét magyarok“ számára nem maradt egyéb a visszatáncolásnál. Helyreigazítanak, nem úgy gondolták, nem is egészen azt mondták stb. s a nagy háború, melyre még sokáig emlékezni fognak a kisküküllőiek, ilyenformán elült, de csak a hírlapi harc formájában ült el.

Ebből a hadjáratból feltűnően kiviláglott, hogy a küzdőfelek fegyverei nagyon egyenlőtlenek, mert az erősebb fegyverek: a tehetség és az igazság, ott villognak a Sipos kezében. Most hát a saját fegyvereit próbálták vele szembeszögezni: tehetségével szemben a mások tehetségét, igazságával szemben a mások — az akkor konzervatívabb színezetű irodalmi tábor — igazságait.

Egyik nőegylet ellen-irodalmi estélyt rendezett, amelyre a Pásztortűz íróit hívta meg. Sipos készséggel elismeri az estély után, hogy ebben a táborban is vannak kitűnő tehetségek s különösen nagy tisztelettel hajlik meg Reményik Sándor előtt, bár megjegyzi, hogy „a tömegízlés gyakran változik, de a művész, az író erejét a határozot-

Levél
a fáluba

tabb és magasabb szempontok meglátása adja meg. Ezt legjobban Reményik Sándor fogja kocendálni nekem, kinek küzködő lírájával elég gyakran impotens politikusok támasztják alá tehetetlenségüket". Végül pedig örömmel állapítja meg, hogy kritikái, erőfeszítései lüktetőbbé tették a kisváros vérkeringését. „Egy félévben két irodalmi estély egy kisvárosban: szellemi harc és szellemi tisztulás. Önök kénytelenek lesznek bevallani, nyíltan vagy titokban, hogy az ütemet én adtam s a kulturstandardot, a nivót itt én diktálom.”

Hogyne, beismerték és elismerték. De nem a hétmagyarok. Azoknak ugyan ne merészeljen diktálni a „bába fia”. Azonban jött egy elismerés, olyan módon és olyan helyről, ahonnan talán e pillanatban legkevésbé várta. A falutól, a néptől. A gogánváraljai ref. egyházközség presbitériuma tüntette ki úgy, ahogy éppen tudta: jegyzőkönyvi kivonatban hozta tudomására, hogy egyházmegyei világi képviselőjéül a kicsiny hitközség őt választja meg. Ez az elismerés a legjobbkor jött és jobban esett Sipos Domokosnak, mintha a francia akadémia a halhatatlanai közé választották volna be. Meg is köszönte a tisztességet a gogánváraljaiaknak olyan szép nyíltlevélben, amely megérdemli, hogy szószerint foglaljon helyet ebben a szűkre szabott életírásban:

„Embertestvéreim, kik a magyarságban és vallásban háromszorosan vagytok testvéreim, ti tudjátok, hogy én e kitüntetést nem kerestem s hogy megkaptam, úgy érzem: elsősorban e helyen kell azt nektek megköszönnöm.

Mi ajánlott engem bizalmatokba? Földi javaim

nincsenek, előkelő, öröklött cím nem ágaskodik nevem előtt. Prédikátumomat, mit márkosfalvi székely ősmennek a néhai nagyságos fejedelem: Bethlen Gábor kegyes gráciával adományozott, sohasem használtam. Mit remélhettek ti, a szegény papok, tanítók, hivatalnokok, földművesek, mesteremberek szegény ivadékától?

Ti már feleltetek is e kérdésre, mikor eklézsiátok jegyzőkönyvébe ezt írtátok be: „Válaszszuk meg egyházmegyei világi képviselőnknek Sipos Domokos dicsőszentmártoni lakost, a Kis-küküllő érdemes szerkesztőjét.”

Ime ti tanubizonyságot tettetek arról, hogy a magyar sajtó harcos munkását megbecsüli a nép és bizonságlevelet adtatok arról, hogy tollam becsülettel küzd mindenért, mi emberi igazság s így magyarságunknak és hitünknek is igazsága. Köszönöm nektek, hogy magas helyről jövő vádaskodások mellett is meg tudtátok látni igazamat: hogy egyesek hibáinak ostromozásakor az összeség érdekének védelme vezeti tollamat.

Izenem: Míg tollam egy mondatot le tud írni, míg szám egy szót ki tud ejteni, egyetlen gondolat irányít. E gondolat: minden erőddel munkáld a nép javát. Izenem, hogy méltó akarok lenni bizalmatokra s azt megmutatom áldozattal és munkával és példával arra, hogy hogyan kell adni a kevésből s hogyan kell minden olyan ügyet, mi szegényé és elhagyatotté, utolsó leheletig védeni”.

Ezzel a zsoltárosan szárnyaló akkorddal, melyben a magasrendű humánus meghatóan öleli szívére kisebb testvéreit, a nemzeti érzést és a

Istenem,
hol vagy?

felekezeti ragaszkodást, le is zárhatjuk végképpen hősünk politikai pályafutását. A Kisküküllő ugyan megjelenik még ennek az évnek a végéig, de már nagy időközökben, két-három hónapot is átugorva. A szerkesztő beteg. Amit tüdején elkezdett roncsolni a spanyolláz, eredménnyel folytatták a nyomdai levegő, a frissen épült irodahelyiség még izzadó falai, s az autóutak, melyeket gyakran meg kellett tennie a nyomda szakadatlan üzembentartása érdekében. Pár hónapig redukált fizetéssel kénytelen szabadságra menni, de még visszatér munkahelyére, mert a kis lázagnál nagyobb úr a szükség. Még itt adja ki a maga könyvét, itt készíti elő a Petőfi jubiláris erdélyi kiadását s amennyire a nyomda teherbirásától telik, könyvének kedvezményesebb kiadásához segíti Áprily Lajost és Kibédi Sándort.

A saját könyve, 1922 karácsonyára jelent meg a »Kaláka« * kiadásában. Ez azonban költői túlzás. Nekünk, szegény kalákásoknak, akkor már egy krajcárunk sem volt az alapításra felvett kölcsönpénzből. A »Vasárnap« is csak tengődött, mert gondoskodtak róla »hivatalos« egyházi és politikai körök, hogy erőre ne kaphasson. Még a templo-

* A »Kaláka« betéti társaságot Benedek Elek, Kós Károly, Nyirő József, Paál Árpád, Szentimrei Jenő és Zágony István alapították a »Vasárnap« c. néplap kiadására 1921 őszén. A »Kaláka« kibővítése volt a később említett »Haladás« kiadvállalat.

mokban is kiprédikáltatták. A Sipos Domokosok persze nem nagyon törődtek ezzel. Annál jobban ragaszkodtak a laphoz és a lapot fentartó kis író-táborhoz. A Kaláka ezt nem hálálhatta meg bőséges honoráriumokkal, hát legalább nevet adott szellemi gyermekeinek. Ne lássa e könyveket a publikum talált gyermekeknek, „szerző kiadásának”. A szerzők jócsengésű neve ennél mégis többet érdemelt. Ilyenformán jelentek meg a Kaláka „kiadásában” a Sipos és a Szombati-Szabó István könyvei, melyeket azonban a szerzők nyomattak ki és adminisztráltak a maguk költségén. A Sipos könyvével tudtommal máig sem számoltak el a bizományos könyvkereskedők. Párszáz példány gyűjtőívek útján helyeződött el. De, ami fontos volt, a könyv megjelent.

Istenem, hol vagy? Ez a kétségbeesett felkiáltás volt a címe könyvének, mely nagy megbotránkozásokat keltett a hitbuzgalmi lapokban, már a címlapja miatt is. Dezső Miklós székely festőművész, Sipos enyedi osztálytársa, rajzolta ezt az „égbekiáltó” címlapot, melyen a hajnal derengő fényénél tornyok omlanak, hogy közülök a kelő nap sugaraiban felemelkedjék egy erős, égre-tárt karu férfiakt: az Ember. De a hevesen torporzékoló elitélőket az elismerések száz oldalról összecsendülő hangja túlszárnyalta, mint orgonaszó a tanulatlan énekeseket. Előljárt az elismerésben Benedek Elek, aki nagy cikkben emelte ki az író erős tehetségét s különösen az „erdélyi hazaszeretet”-nek a Hazafelé-ben szerencsésen megtalált kifejezését. (Keleti Újság, 1923 febr. 22. szám) Ugyanekkor a Szabó Dezső folyóiratában,

az Élet és Irodalomban, Bodor Aladár ismerteti hosszan a Hazafelé-t. „Ime olyan mondanivalók — írja róla — amelyeket csak a művészet tudott megtalálni az erdélyi magyarok számára, kiknek tizezreit a politika még mindig hontalanul kergeti a csonka hazában.” Az ellenkező pólusról, román oldalról erre azzal felelnek, hogy Elena din Ardeal lefordítja a novellát román nyelvre „Spre casa” címmel és a komoly megbecsüléséről tanuskodó jegyzetben emlékezik meg az íróról.

Hartmann János a budapesti Napkelet-ben kétségtelenül erős tehetségnek látja Sipost, csak komor témái ellen van kifogása. „Motívumai — írja — a betegség, halál, kudarc, éhség, általános emberi nyomorúság...” (E szavak mellé Sipos odajegyzi a hagyatékában talált példányon: „Az ember legnagyobb problémái!”) ...ezek után a fájdalmas dolgok után az érzékiség (Sipos széljegyzete: „Minden művészet hajtóereje...”) végre legalább mint egészséges elem jelentkezik írásaiban. Végül jótanácsokkal látja el az író, amelyek után Sipos ismét odabigyeszti a maga jellemző megjegyzését. Ha több megértéssel és kevesebb sötétlenlátással szemléli majd az életet — írja Hartmann — „akkor talán majd lesz hőse, aki nemcsak kérdezi, hogy Istene hol vagy? de meg is találja.” Mire Sipos: „Nem valószínű, tekintve, hogy néhány millió év alatt ember még nem találta meg.”

Budapesten tudtommal Babits Mihály is ismerően foglalkozott a könyvvél, Erdélyben Tompa László (Ellenzék), Becski Andor (Újság),

Molter Károly (Tükör, Marosvásárhely) írnak terjedelmesen és nagy megbecsüléssel a kötetről. Felei Fazekas Bertalan annyira fellelkesedik, hogy a kisvárosok csaknem valamennyi lapját egyidőben látja el ugyanazzal a hosszú ismertetéssel, mely avval kezdődik, hogy ennek a könyvnek ott kell lennie minden magyar család asztalán. Molter látja meg az író erőteljes komponálóképességét, tökéletes beállítású lélekrajzait s a nyelvében feszülő helyzeti energiát. Határozottan ajánlja, hogy próbálkozzék meg szinpadi munkával. És hogyan, hogyan nem, elvetődik egy kötet Bécsbe is, kezébe kerül egy nálunk teljesen ismeretlen nevű kritikusnak, Áczél Benőnek, aki elsőnek fedezi fel Siposban a lírikust. „Lirája van ennek a fiatalembernek. Tele van a szíve fiatalsággal, hittel az élet ígéreteiben, szeretettel az emberek és a természet, de különösen a föld iránt... Minden eszköze megvan hozzá, hogy a hivatottak közül az élet a legelső írók sorába válassza ki.”

A külső történések napjai ezentúl mintha vesztiténének valamit abból a heves, egymás iránt idegesen türelmetlen depresszióból, mely az erdélyi magyarság egyeseinek és tömegeinek nagy sorsfordulása óta hatalmában tartotta a lelkeket. A politikában megalakul az egységes magyar párt és ebben a keretben a világnézeti ellentétek már élüket vesztve, hangfogósan jelentkeznek. Az újságokból a lélek belső területeire húzódnak vissza azok a könnyelműen elindított vádak, rágalmak,

Kocog
a halál

gyanúsítások, amelyek természetes velejáróiként bukkantak fel a nagy lelki rázkódtatásnak, mellyel a veszített háború és annak következményei csaptak le csaknem kivétel nélkül mindenkre. Az irodalomban is éreztette hatását a politikai treuga dei. A Haladás igyekezett egy éven át az eladig egymás ellen küzdő írócsoportokat közös fronton egyesíteni. Sipos Domokos a maga körében lelkes hive és lelkes propagálója volt a Haladásmozgalomnak. Egyfelvonásosa, a „Zokog a por-szem” ezekben az időkben jelenik meg a Pász-törtűz-ben, több novellája, cikke, a Haladás népszerűbb Vasárnapi Újság-jában és leveleiben lelkesen toborozza az írókat az „Irodalmi olimpiász”-ra. Ő maga azonban nem vehetett részt ezen az irodalmi tornán. A marosvásárhelyiek között kellett volna szerepelnie a kolozsvári publikum előtt, de ebben gyengélkedése akadályozta. Azután úgy volt, hogy az egyenként, széjjelszór-tan élő írók lépjenek fel egy közös matiné keretében, de ez már nem volt megvalósítható.

Annál több szeretettel vett részt a nagyenyedi Bethlen-kollégium alapításának 300 éves évfordulóján, ahol nagy esemény melegítette fel szívét. Nagy Károly református püspök, minden progresszív megmozdulásnak és neki személyszerint is egyik leghevesebb elítélője, a matinén felolvasott novellája (A székely tölgy és a spanyol gránát almavirág meséje) után könnyes szemekkel ölelte meg. Az egyház, az ő egyháza, megbocsátott neki.

Ami az egészség dolgát illeti: akkor már javában folyt Sipos Domokos mellében a nagy háború. Gyakorta kell szigorú fekvőkurára fogni

a dolgot, hogy munkaasztala mellé ülhessen ismét. Apósának kis szovátai villájában tölti a nyári hónapokat és innen mindig megerősödve tér haza. Egyizben, rövidebb ideig, a nagyváradi tudószanatórium ápolását is igénybe kellett vennie.

Közben másik nagy eseménye is adódik csöndesebbre forduló napjainak.

Valahonnan, a múlt homályából, messzi idegen világból, érdekes vendég vetődött Kolozsvárra. Maga Sipos György, a vándor kelmefestő, a több mint húsz esztendeje nyomtalanul eltűnt édesapa. Hófehér hajjal és hófehér szakállal, de testben-lélekben meg nem rokanva, állított be Sipos György Kolozsvárott lakó unokaöccséhez, Lengyel Sándor nyomdai művezetőhöz, akinek édesanyjával édes testvér. Sok országot-világot bejárhatott, míg idáig érkezett. Beszért a magyaron kívül németül, románul, görögül, még héberül is, sőt az iskolai latint sem felejtette el. Hazajött és hívatta a fiát, hogy mégegyszer lássa. Domokos meg is látogatta és azután még sokáig levelezésben állott vele. Az öreg urat két évig magánál tartotta a kolozsvári rokonság és ő szívesen maradt, mert a kertészkedéshez is jól értett és unokaöccse házsongárdi kertjében bő alkalma nyilott erre a foglalkozásra. Azonban a második esztendőben már gyakran emlegette, hogy Törökországba szeretne eljutni, mert ott most jó keresete van minden mesterembernek. Nem is akar meghalni addig, míg el nem juthat oda, hogy sok pénzt szerezzen és meggazdagodva térhessen haza. Egy szép napon aztán búcsu nélkül eltűnt Kolozsvárról. Nemsokára Galacból írt.

Megírta, hogy jó állást kapott, hogy ezidőszerint felügyelője az ottani zsidó temetőnek. Azután megírta azt is, hogy átmegy Törökországba. Azóta többé nem jött felőle hír.

— Ma nyolcvanéves — mondja az unokaöccse — ha él. De jószervezetű, munkabíró öregember volt, nem valószínű, hogy a halál egykönnyen elbánt volna vele.

Sipos Etelka, akit ugyancsak régen elvesztettünk szem elől, férjhez is ment, el is vált azóta. Hegyeshalomban volt postamester a férje. A háboru alatt a dicsőszentmártoni vármegye-házán is volt alkalmazásban, mint gépíró, azután megintcsak elhagyta szülővárosát és újra hozzáfogott a táncitanításhoz. Édesanyját is magához vette, így éldegélnek együtt szűkösen, Pécsen, Kunszentmiklóson, ahova éppen veti őket a sors.

Csak Domokos ült meg egyhelyben, Dicsőszentmártonban. A jó feleség, a szőke kis fiú, odaláncolták végképpen. És megint felbukkan életében a régi szerelem, az orosházai Böske, de már csak mint kísértő árnyék. Az édesanyja találkozott vele valamelyik alföldi városban. Nem ment férjhez Böske, de nagyon jómódban él szüleinél, verseket ír és egy üzenete is van Domokos számára. Nem egészen ártatlan üzenet. Hagyja oda feleségét, kisfiát, menjen ki Magyarországra és vegye el feleségül. Őt. Nekik módjukban volna leküldeni a Rivierára, ahol biztosan meggyógyul.

Domokos az üzenetet továbbító édesanyja szájára tapasztotta kezét.

— Ilyen hírek közvetítését vállalnia sem

volna szabad anyámnak. Az én családi boldogsággal nem ér fel annak a nőnek minden vagyona, — még ha tizszerte gazdagabb volna is.

Pedig a tüdeje csunyán zihált már. A nyomdai igazgatóságot régen odahagyta, most a Keleti Újságtól kap, mint külső munkatárs, előbb 3000, majd 3500 lejnyi havi fizetést, aminek ellenében havonta legalább négy cikket és helyi híreket kell szállítania. De kötelessége a — hirdetési akvizíció is. És a beteg ember, hogy a megélhetéshez szükséges garasokat szaporítsa, eljár a gyárakhoz, bankokhoz, üzemekhez, pauszért, karácsonyi hirdetésért. A novelláit külön díjazták.

Úgy
a halál

Ezalatt szorgalmasan dolgozik két regényen is. Egyikben a forradalmi eseményeket akarja megörökíteni úgy, amint átélte. Ebből részleteket *G á t s z a k a d á s* címen közölt is a Keleti Újságban. Másik regénye, a *V i h a r b a n*, egy tiszta kis székely falusi leány kálváriája akar lenni Bukarestben. Ezen az ide-oda sodródó pehelysorson keresztül egész Erdély mai sorsát akarta megéreztetni. Írásai Budapesten is kedvező fogadtatásra találtak. Benedek Elek, akivel személy szerint sohasem sikerült találkoznia, csak gyakori, meleg levélváltás folyt közöttük, a legnagyobb szeretettel egyengette érvényesülésének pesti útját. A Napkelettel megvolt Hartmann Jánoson keresztül az egyenes összeköttetése, a Magyarsághoz és az Estlapokhoz azonban Benedek Elek vezette be.

Erdélyben hivatalos irodalmi elismerés is éri: a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság tagjai közé választja. Kolozsvárott már nem megy simán beválasztása az Erdélyi Irodalmi Társaságba.

Sőt egyáltalán nem megy. Barátai háromizben ajánlják, de a konzervatív többség, emlékezéssel a régi harcokra, háromizben veti vissza. Helyette olyan új tagok kerülnek be, akiknek a jelölőkön kívül a nevét sem hallották irodalmi körökben. Ez a mellőzés kissé keserítette, de a keserűség az ő lelkében mindig csak annál nagyobb teljesítmények felé hajtó energiává transzformálódott.

Az Ellenzék, amely szépirodalmi mellékletéhez rendes munkatársul szerződött, pályadíjakat tűz ki erdélyi tárgyú történeti regényre, majd hosszabb elbeszélésre. A pályadíj az akkori viszonyok között jelentős összeg: huszonöt és tízezer lej. A lap egyik korábbi pályázatán, melyet történeti novellára tűzött volt ki, a legkomolyabb erdélyi nevek szerepeltek és a díjat Nyirő József vitte el, nagy vitát kavaro „Rapsonné rózsája” című novellájával. Előrelátható volt, hogy ezalkalommal is nevek állanak starthoz. Sipos lázasan hozzáát az adatgyűjtéshez, de az ő nyomorúságos, világtól elzárt környezetében nem tud forrásokhoz jutni. Pedig a téma, amelyet kiválasztott, nagyszabású, regényíróhoz méltó: a Zsigmond-korabeli nagy erdélyi parasztlázadás, amelyhez eddig nem is nyúlt hozzá az irodalom, talán észre sem vette. Ő meglátja, hogy ez a mozgalom a csirája valamennyi jobbágylázadásnak, melyeknek végül is a jobbágyszababításához kellett vezetniök. Es első fellobbanása a reformációnak a két magyar hazában. Es — ami történeti szempontból talán a legérdekesebb — közvetlen előidézője az erdélyi három nemzet uniójának, mely később másfél szá-

zadon át fundamentumát képezi az önálló erdélyi impériumnak.

Az idő aránylag rövid, az áttanulmányozásra váró anyag annál terjedelmesebb. Áprily Lajostól, az enyedi kollégium könyvtárából kér forrásmunkákat. Azonban a könyvtár ezeket nem adhatja ki, de szívesen felajánlja a helyszínen való áttanulmányozásra. Csakhogy az író egészségi állapota ismét alkalmatlan az utazgatásokra. Szigorú kurát tart Szovátán. Így végeredményben — ugylátszik — a Kővári László könyvén kívül aligha juthatott alaposabb forrásmunkához. A nyelvi stúdiumokat innen-onnan kivágott cikkekből szedi össze, amelyek ama kor emlékeivel foglalkoznak. Szerencséjére segítségére van a gyermekkora óta hallott Maros- és kükülőmenti nyelvjárás, amely sok árkaikus szépséget, szót, fordulatot őrzött meg a régelmult időkből.

Valószínűleg jó források hiányában határozta el, hogy regény helyett beéri ezúttal a nagyobb elbeszélés formájával. Így tömörebben és annál hatásosabban adhatja elő mondanivalóját. S rövid pár hét alatt megírja a „Vajúdó idők küszöbén”-t, ezt a torzóban is nagyszabású erdélyi hőskölteményt.

Az Ellenzék a pályázat eldöntése előtt sorra leközi a hét legjobbnak ítélt novellát és írókat kér fel véleményadásra a díjak odaitélésében. A beérkezett vélemények figyelembevételével a bírálóbizottság az első díjat megosztva Sipos Domokosnak és Berde Máriának ítéli és dicsérettel emeli ki mellettük Makkai Sándor, Kacsó Sándor és Finta Zoltán elbeszéléseit. Sipos elbeszélésének hibájául

csak azt róják fel, hogy a „kollektív törekvések átérzése háttérbe szorította az egyes alakok jelentőségét”. Ezt azonban az író szándékosan dolgozta ki így, amit jeligéjében is jelez e három szóval: „Erdély a hősöm”. Nem az egyes figurák, hanem Erdély rendeltetését és végzetét akarta kifejezni. Az eredmény kihirdetése után Áprily Lajoshoz írott levele is ezt bizonyítja: „Sajnálom, hogy az eredmény kihirdetésekor nem mutattatok rá arra: ez az írás Erdély egyetemes jelentőségét érezteti, ami abban áll, hogy ez a föld örök kiegyenlítője — a Kelet és a Nyugat közé ékelve — a szociális, nacionális és kulturális összeütközéseknek s mint ilyen szenvedő különleges sorsát.”

Vágtat
a halál

1925 szeptemberében kelt ez a levél. A nyilvánosság ettől kezdve jóideig nem találkozik a Sipos Domokos névvel. Budapesti lapokban fel-felbukkannak régebből ismert novellái, majd az Újságíró Almanachban megjelenik az újonnan írt „Két zsoldos”. Ez a legutolsó. De még egy meglepetése van az irodalom számára.

Verseket kezd írni.

Mikor már arcán érzi a Halál szelét, mikor a keze már gyöngye arra is, hogy a novella megírásához szükséges pár órán át egyfolytában vezesse a tollat, megszólal Sipos, a lírikus. Az a nagy, türelmetlen vitalitás, melyet a láz lüktető üterein át hajszott a korai elmulás felé, lírában robban ki belőle utoljára. Már nincs idő többé harmadik személyben beszélni. Hát az Én, a legszemélyesebben Sipos Domokos, az első személy, sohase beszél-

hesse ki magából a legszubjektivebb mondani-valókat? Gyorsan, gyorsan, összezsufoltan, komprimálva el kell még mondani ezeket is, mert hátha holnap már — késő.

Es megszólal az új magyar költészet legtitesebb zenéjü, áttetszően finom szövetü s a halál közelében felzokogó töredelemnek a kifejezés határáig leegyszerüsített halál-lirája.

„Uram, engem az éjszakák bölccsé tettek“, rebegi a megtisztult lélek ajaka s ha újfü-barány halálára készülnek a szomszédai, magát vádolja tehetetlenséggel, hogy nem szabadítja meg azt is az élet számára. „Testvéreim, ne engedelmesskedjete másnak, csak a szeretetnek, a szeretetnek!“

Mindössze tizenkét verse vált ismeretessé halála előtt. Ezeket ebben a kötetkében Halál címen találja az olvasó. A ciklusnak ezt a címet még ő adta. Másik tizenegyet, a T ö r m e l é k e k-et, úgy másoltam ki papirfoszlányokról a hagyatékából. Ezeknek egyike sem kész teljesen. Írójuk azért tartotta vissza őket, hogy ezután csináljon verset belőlük. De így első vázlatban is teljesen késznek fog hatni az első három és az utolsó három, a többi pedig jelezni tudja, hogy milyen hatalmas gondolatok tusakodtak elméjében a kifejezéssel a halálos ágyon.

A halál most már nem soká várát magára. 1927 tavaszán az Erdélyi Helikon révén helyhez jut a budakeszi tudószanatoriumban, de ez a kura már elkészett. Még magához vett felmentében a Céhhez kiadásra benyújtott kötetéből négy novellát, átdolgozásra. Különösen a Vajudó időket

akarta tökéletessé tenni, de ereje már nem volt az írásra. Gyengébben került haza, mint ahogy elment és három hónapi makacs haláltusa után karácsony hetében, csütörtökön hajnali három órakor kiszenvedett, hősiesen ápoló felesége karjai között.

Megváltónak készült és eltemette őt Erdély, karácsony szombatján, a Megváltó születésének előestéjén.

Ecce Homo

Regényírónak szánta a sors, de torzóban maradt, elnagyoltnak, kiteljesületlennek, hogy regényhősnek annál később, annál befejezettebb lehessen. Élete egyetlenegy ponton kerekedett teljes egészé: az elhivatás egész kálváriáját megfutotta, rövid harmincötesztendő alatt.

De lehet, hogy csak a mi szemünkben befejezetlen az ő írói oeuvre-je. „Hátha soha se írtam volna, vagy sohasem írnék regényt?” — kérdi egy levelében. — „Elvégre a novella is jó kis műfaj”.

Hátha így van? Hiszen Bocacciót sem a regényei avatták halhatatlanná. Miért kell annak a halálán túl is „ígéretnak” maradni, aki a novellában olyan alkotásokkal lepte meg ezt a nagyon gyér és nagyon helytelen irányokból befolyásolt erdélyi közönséget, aminők a Templomrabló, az Edes jó Istenem, hol vagy?, a Karácsonyestén, a Hősi halál, a Pitymallatkor, a Kastélytető fellángol, a Rettenetes angyal, a Hazafelé és a Vajudó idők küszöbén. Igaz lehet, hogy egy író értékének a lemérésére távlat kell, esztétikai mérlege-

lésére nem is vállalkoztam. Írásai az én elragadtatott konferanszom nélkül is felelni fognak önmagukért. De most már előttünk van egy lezárt élet egész termése, most már át lehet tekinteni és el lehet mondani róla: íme az író!

Ha pedig nem akarjuk lezárni ezt az életet a koporsóval együtt, akkor folytatni kell Sipos Domokost. Akkor fel kell kapni a kibobbant életmécs lángját s fáklyaként feltartva vinni tovább, ahogyan ő vitte életében, az igaztalanságok, álságok, könyörtelenségek és szeretetlenségek sűrű éjszakájában, hogy lobogjon és világozzon mindenkinek. Felemelni, ahogyan ő fel emelte és felmutatni, ahogyan ő felmutatta országnak-világnak a megrugdalt, kiközösítésre ítélt, a szándékosan félreértett és gazul félremagyarázott, vagy üres pöffeszkedéssel lenézett: Embert. Felemelni őt is és felmutatni: Íme az ember. A töretlen, a tiszta, az egyenes, a bátor s a halálig hű erdélyi ember.

Ha nem vállalja más, vállalnunk kell nekünk, írótestvéreinek, hiszen a dicsőszentmártoni sírdomb a téli éjszakában nekünk üzen. Nekünk mutatja, mint feltartott ujj a közös sorsot, a mindnyájunk egyformán vigasztalan végzetét, akik a világnak ebben a sarkában magyar nyelven hirdetjük az igét.

S ha nem vállalja más, én akkor is vállaimra emelem őt, mint a mesebeli sántát a mesebeli vak. Ő mindnyájunknál jobban látja immár fénytelen szemeivel a mi útunkat s az én lábaim még valameddig elmehetnek ezen az úton. De ha csak egy lépéssel is jutunk előbbre, neki kell megköszön-

nünk, mert mégis ő volt az, akinek ezért az egyetlen lépésért meg kellett halnia.

Es azok, akik kételkedtek az igazságában, akik gyanakodtak a magyarságára, higgyék el neki legalább a halálos ágyán papírra vetett üzenetét:

„Az általános emberit hangsúlyozom, mégis érzik írásomból, hogy ennek a vajudó kornak szenvedő, vergődő magyarja vagyok, aki külömb, mint a gondolatok nélküli nacionalista“.

Kolozsvárt, 1928 január.

Szentimrei Jenő

H A L Á L

Uram ! Engem az éjszakák bölccsé tettek,
Uram ! Nekem az éjszakák tisztára
Mosták zűrzavaros lelkemet.

ÖRÖK TITOK

Csak egy bizonyos!

Hogy egyszer még én is meghalok.
Míg rám derül a végső perc,
Vajjon hányat kongat addig az óra?
Hány torz nap kínozza fakó életemet,
Míg sugár esik a nemismert útra?
Mi lesz, ha mély sötétbe vész a mult
S többé semmi sem rázza meg izzó véremet?
Meglátom-e egyetlen villanásban,
Mi szörnyű kérdésként annyit égette agyam,
S egy békült sóhajvás, mely másnál halk ijedtség,
Nekem, mint nagy harang bongása, zúgja:
Ez volt értelme s célja életednek!

Oh szörnyűség!

Bármít tudok is meg, mit érek vele?
Ha ott áll majd előttem a fiam
S míg szemem elmered a szörnyű tudástól,
Hiába néz rám könnyburkolt zöldeskék szeme.
Szája hiába kiáltja rám a kérdést.
Én ott fekszem majd némán, megmeredve,
Ajkaim közt a legnagyobb titokkal,
Mit belém szorít a Halál kemény keze.

PÜNKÖSD

Szívem, te szegény, bús madár!
Ne kérdezd, hogy hol késnek
A kétfős tűzes nyelvek.
Hiába zokogsz,
Poshadt lelkekkel csudák nem történnek!
Azért én mégis kiengedlek.
Repülj szívem!
Nem baj, ha bukdácsolsz
S kegyetlenül véresre tépnek.
Vergődésed a biztos üzenet,
Hogy indul már sebes szél zúgása,
Isten markából felröppen
S felénk szárnyal a megváltás fehér galambja!

KÉT TŰZ KÖZÖTT

Tanyánk

Széljárta, puszta szirt.

Állunk

A csúcson viharban, napba nézve.

Kitárjuk keblünk,

Hogy a föld minden zendülése,

Mi egyik pólustól a másik pólusig

Az embereken átremeg,

Fájó szívünkön megszűrve

Érjen téged: Erdély!

A szirt alatt, a szirt körül,

Dús földeken, szép házakban

A sok-sok ember ránktekint

És szórja ránk szavának nyilait.

Az öregek régi buzogánya

Bosszúsan csap felénk

És ifjak fürge kelevéze

Süvítve éri meztelen mellünk.

És harsan a kiáltás innen és onnan:

Mit akarnak e furcsa katonák?!

Kinek a posztját állják e rideg tetőn?

Kinek nevében mondják az imát,

Hogy tied a dicsőség és az ország?!

S mi állunk!
A viharvert tetőn
Állunk!
És vérző szívünk az égre tartjuk,
Hadd lássa idegen és testvér:
Nekünk Erdély
Erdély a hazánk!

ÁCSOLJ KERESZTET

Most elment valaki az ablak előtt,
Arcán vitte orrát, száját és szemeit.
Ránéztem és nem láttam egyebet rajta,
Pedig szerettem volna tudni,
Mít jelent a mély ránc homlokán ?
Az élet bús gondja vájta ki
Szörnyű ásójával, vagy csak az évek,
Kérhetetlen sors árkolta lassan,
Mint fában az évgyűrűk barna karikáját.
Éjsötét bánat, pokoli kín marta
Tüzes savával fakóra szeme szelid szikráját,
Vagy csak a rongyos napok lengő szemétje
Terítette rá lassan-lassan a szürke sivatag
Mindent borító, siváran sötét sívó homokját?
Már elment. Csak háta imbolygó foltját látom.
Utána kéne kiáltani: Megállj barátom !
De itt van az ablak. E rémes üveglap
S hozzá ér forró homlokom.
Lesiklik rajta, mint villám a jéghegy oldalán
S agyam sötéten kavargó felhői között
Dörgése reszket, morajlik sokáig tompán.
Be kéne vágni e rongy üveget !
Törjék dirib-darabba és legyen megutált szemét.
Mít áll utamba, mikor karom lendülni akar,
Hogy megfogja puhán egy bánatvert ember kezét ?!

De jaj! Hisz szemben velem egy egész uccasor,
Házak, házak és ablakok, ablakok.
S ha kimutatok a vad mezőkre és kiáltok:
Jertek! jertek! most elmondom a nagy titkot!
Jertek! most megtudjátok, hogyan legyetek boldogok!
Akkor sem jut hozzám senki sem el,
Mert fák állnak útban és sodró vizű patakok,
Idegen vetések, országútak, tilalmas kertek
És sok-sok ember, ellenségek és rokonok.
És útban áll a rettenetes várfal,
Melyen áttörni nincs erőm, mely megmozdul,
Mint teremtéskor a hegyek, összecsap
És ítéletnap viadalban omlik a másikkra
És eltemet mindent: A szó, a szó!
Esküszöm! Nem lehet tenni mást!
Csak nézni — nézni tágra nyitott szemmel,
Míg két szívből egyszerre pattan ki szikra.
Csak nézni némán, sokáig — sokáig egymást!
Csak egy van még! Ha lelked tiszta,
Ácsolj keresztet s vedd vállaidra!
Vidd fel a hegyre, állítsd az égnek egyedül
S míg kigyúlnek a népek a nagy csudára,
Szegezd rá magad sziveden keresztül!

ŐSZ HAJSZÁL

Ma reggel a tükörbe néztem . . .
S arcomon láttam,
Hogy megint eltelt egy nap.
Megijedtem s azt kérdeztem:
Vajjon az vagyok-e ma is,
Aki tegnap voltam?
Vajjon az nőtt bennem,
Amivel harminckét éve
Az ismeretlen hatalom
Meglökött s mondta:
Indulj! És Sipos Domokosként
Menj végig a kiszabott úton?!
Én elindultam és járok
S viszem magammal testemet,
Az ismerőst, a megszokott barátot,
Kezemet s ujjaimon a körmöket,
Lábaimat, mik azt mondják:
Tíz évvel ezelőtt jobban feszült bennünk az ín!
De mi van lelkemmel? . . .
Milyen tükörbe nézzek Istenem,
Hogy tisztán láthassam őt,
Ki úgy él bennem,
Mint titokzatos vendég,
S nem tudom, nem más-e ma,
Mint tegnap volt

S nem adja át helyét
Holnapra egy vészthozó idegennek ?
Ki megráz engem s kést ad kezembe
És rámparancsol vadul: Őlj!...
Vagy csendes mélabút takar,
Feketén terítve fáradt szívemre,
Vagy nagy tüzet gyújt bennem,
Hogy lobogva égjek egy ábránd édes máglyáján?!...
Milyen tükörbe nézzek, édes Istenem?!...

Ma reggel tükörbe néztem

S mig két zöld szem
Pillantott vissza rám
S szívembe nyílalott a kérdés:
Vajjon ki és mi vagyok,
Sötétszöke hajamból
Kivált egyetlen szál...
Egy hószerű kurta fonál.
Merőn néztem rá.
Harminckét év minden hulláma
Egyszerre csapott torlódva szívemre
És csendesen mondtam:

Az első ősz hajszál!

Uram! Ki és mi vagyok:

Íme itt a felelet,

Az ősz hajszál énekel:

Fejedről bánat és gond

Szerelmek, gyötrelmek,
Sok forró lángolás,

Temérdek hideg hiábavalóság
Sok hajszálat kikalapáltak.
A maradékban ime itt vagyok én!
Én: Az első ősz hajszál!
Utánnam jönnek még sokan,
S akkor majd megtudod:
Ki voltál.
— Vajjon ki voltál?!

IFJÚ SZŰZ NÁSZA A HALÁLLAL

A barackfa ágai sötét árnyként
Meg-meglebbentek ablakom előtt.
Csillagok villogtak az ég mély távában
S a hegyen millió bogár adta az éjjeli zenét.
A tiszta éj rámhozta a ritka percek egyikét.
Éjfél után tenyerem arcom alá tettem,
Jött az álom s halkan rámdobta könnyű terítőjét.
Mély zene pendült és könnyű illat lengett.
— Most elmondom Magának, hogy történt:
Egy nagy teremben voltunk, furcsa fény úszott
[mindenen,
Feleségem és Maga melletttem álltak és sokan jártak
[szerteszét.
Néztem őket, kis fiam haján pihent a kezem
S az ablakokon besuhant a boldog Végtelen.
Akkor egy távoli terem ajtaján megmozdult a kilincs,
S a zár nyelve szívemre pattant, mint rabra a bilincs,
Senki se látta, csak én tudom, hogy vészes idegen
Áll a küszöbön és minket kémlel hidegen.
Talpig feketében volt. A ruha megfeszült
Magas természetén s fekete ing fénylett a mellén
S azon fekete gyémánt csillogott, mint könnyecsepp, mely
[megkövült.
Keze a kilincsen maradt és állott merőn, kihívón.
Szívem nagyot dobban, tán meghallotta, megmozdult

S álarcát lassan leemelte, mint bajnok a sorompók előtt.
Ott állt a Halál! Már daccal néztem
S szemem gúnyosan kérdezte üres szemétől:
Hej csúf cimbora, minek e ripacs komédia?!
Ha utánam küldött gazdád, ám gyerünk!
Mit tétovázol? Keressük fel gyorsan őt!
De mozdulatlan meredt a csontflovag
S üres szeméből ordított a rettenetes rejtelem.
Uram! Kire néz ez a bestia? Kit kívánt meg?
Én itt vagyok, de ezeket nem engedem!
S felálltam, hogy kitekerjem csontnyakát, ha ideér.
De megfordult és halkan kiment, mint sértett gavallér.
Három nap múlva éjjeli zivatar itatta a tikkadt kerteket,
Felhősárkányok viaskodtak a holdvilággal
S kiomló vérük zöldes lilára festette a vén eget.
Akkor a csontflovag díszbe öltözött és lopva megindult.
Sötét alakja feltűnt az alvó kertek megett.
Dús bokrok mellett vigyázva surrant,
Aztán megállt a Maga ablaka alatt
S mint titkos találkán a merész imádó
Ágyához lépett s megmarkolta kis szívét.
S én reggel megtudtam, hogy a múlt éjjel
Magát nézte meg.

NAGYANYÁM

A tornácon ült egy kicsi széken
S a napba nézett nagyanyám.
Vakság vont szürke függönyt két szemére
S míg pergett a fény két kezére,
A színek lassan beosontak lelke ablakán.
Szürke haja csak gyérült-gyérült
És évről-évre fehérült,
Ráncos kezén szántottak vén erek,
Sasorra volt és mosoly bújkált ajakán.
Egy éves voltam s azt mondják:
Kacagós, tömzsi, szőke kis fiú.
Nyár volt, megindultam egy délután,
Akkor vakult meg nagyanyám.
Én nőddögéltem, ő összement,
Mint késő ősszel fán felejtett szilva.
Ölébe vett, mesélt-mesélt
S a hajam simogatta.
Fonnyadt ajka lágyan fonta,
Sodorgatta szavak tiszta lenjét:
Keresztúton hogyan lobbant régi kincs
Hajdanában mit csinált a prikulics
Fehér ember merre járt
Szép lány szíve miért fáj
Róka, hogy fogott nyúlat
Hogy csapta be a vadászt

Hogy lopta el komámasszony kakasát.
Oh be szép volt a mese!
Hintázott rajta lelkem csónaka
Csillaglámpákat gyújtott az este
S illatot vert a fodorménta.
Ó nem kért semmit, nem várt semmit,
Végpercében is nevem suttogetta.
Jött a Halál, ellibbentette szeme fátyolát.
Mosolygott s indult. Láttá már kis fiát.
Óh drága nagyanyám!
Ha utolsót kongat bús szívem,
Tegyétek testem, a lezuhant harangot,
Nagyanyám csontjai mellé!
Ha egyszer visszatér a hang belé
S vándor lelkem ijesztik földalatti rémek,
Nagyanyám átnyújtja hozzám kis kezét
S csendesen suttoget: Ne félj fiacskám!
Mondok egy mesét.

INTEGET A HALÁL

Mennyit jöttem, míg idáig értem el!
Nem tudom, mikor indultam
S hogy honnan, nem látja szemem.
Csak jöttem — jöttem s egy pillanatban
Mint tükör meredt elém imbolygó életem.
Belenéztem, sóhajtottam, mint szél a hegytetőn.
Istenem! Mily furcsa, hogy én én vagyok!
Hol szedtem fel e nehéz nagy fejet
S beléje lázadón kérdő két zöld szemet?
Ki indítja koponyám kemény boltja alatt
A finom gépeket, ki adja hozzá az olajat?
Én jöttem idáig, én emeltem kezemet,
Vagy ismeretlen akarat a sötét függöny megett?
Mennyit jöttem, míg idáig értem fel!
Most ráterítem két szemem meglábolt életemre
És tisztán látom elmúlt magamat,
Amint baktatok magam felé,
Előttem lángoló szívem: Pislogó szentjános-bogár.
Kitárja szárnyát a csúcsok előtt,
Hiába csapdos, hiába repdes.
Én tudom, hogy oda sohasem érek el!
Ezen az ormon meddő vajadások emléke
Már nem fogja görcsbe lelkemet.
A megbékülés hűvöse leng itt körül.
Szívem! maradjunk itt, amíg lehet!

Maradjunk! Én nézem a fényben ragyogó
Megmászhatatlan csúcsokat.
Mi van mögöttük, mi van rajtuk, mi van felettük?
Ki mondja meg, ki mondja meg nekünk?
Ha ősi daccal lábam mégis dobban,
Hogy a titokra azértis rátalál,
A legnagyobb szirt mögül kitekint
S karját lengetve integet a Halál.

ÉJJELE

Egyetlen, reszkető csík az egyik falon
S a holdvilág eltűnik az egyik házfedél mögött.
Sötét lesz s akárhogy nézek két szememmel,
Mást nem látok, mint fekete sötétet.
Éjszaka van.
Egy éjszaka a sok közül.
Uram! Mily sok éjszakám volt nekem!
Én álltam tanyátlanul, reggelig ázva
Didergős őszi éjszakában
És csilláros szobában dús lakoma mellett
Vad lázzal égtem veszett tivornyában
És hánykolódtam árván, rongyos ágyon
S lángoltam asszonyok tűzkarjában
Selymek között s a fekete éjben
Csak az illat és vágy világított.
Én álmodtam, Uram, kemény deszkákon
Égig érő, dússzövetű, nagy álmokat
És süppedő párnák között
Piros selyempaplan alatt
Fájó csömör volt bennem az élet.
Uram! Engem az éjszakák bölccsé tettek,
Uram! Nekem az éjszakák tisztára
Mosták zűrzavaros lelkemet.
De valamit elvittek belőlem!
Nem tudom, Uram, hogy mit!

De én már soha sem alszom úgy, mint régen,
A boldog első ifjuság hímes napjaiban :
Meztelen karom a fejem alatt,
Dús hajam takarja töretlen szemem
És ajkam szögletén az édes nyál
Csurranó foltja, mint szűzlány csókja, ég.

Most kis fiam a szomszéd szobában
Halkan nyöszörög.
Megmozdul s felül kis ágyában
És nagy szemét tágra meresztve néz a sötétbe.
Az alaktalan feketeség valami szörnyű rémet
Bont édes-kis lelke elé, hogy felsikolt
És kis szive vadul reszketve ver.
Hallom, hogy anyja felugrik ágyáról.
Csak egy lépés és mellette áll,
Mégfogja kezét, magához emeli
És forró, védő öleléssel a nagy ágyba viszi.
És kérdi tőle: Mi baj édesem ?
S a gyermek átkarolja feleségem
Meleg, fehér nyakát,
Egy parányit kacag, mint mikor messzijáró
Fehér báránka nyakán csendül a csengő
S már alszik is újra az én gyermekem.

Uram! Nagyon sötét van és megrohan ezer kétség.
Valami rettenetes rém vicсорítja rám
Szörnyű pofáját! Uram! Most mindjárt lelkembe harap!

Uram! Én kinek kiáltok?!
Én hiába fogom meg az asszony kezét!
Uram! Miért rémítsem az ő egyszerű, jó szívét?!
De kell valaki!
Uram! Én most érted kiáltok!
Itt nincs tovább hit, engem nem táplál többé remény
Uram, én személy szerint látni akarlak!
Uram! Most a sötétből kilép a rémes csontkaszás.
Uram! Szivem a torkomba fut
És kitör belőlem egyetlen, rémes sikoltás:
Most jer! Uram! Vagy megtagadlak!

Hát nem jössz Uram?!
Jól van! Tudom, hogy örökké egyedül leszek!
Átok, hogy szivem nem elég egyszerű a csudára
És fejem az örök titokból semmit sem tud.
Jól van Uram! Maradj! Én nem félek!
Nézd: Árcomon hideg nyugalom van!
Egy bizonyos: Ott bent a kis ágyban
Fekszik gyermekem:
A folytatás.
Mit reszkessek a riasztó csontlovag előtt?
Csak emelje pallosát bátran felém!
Királyi gögben éri fejem a csapás,
Mert tudom, Uram: Véled lesz a végső számadás!

BITÓRA KÍSÉR EGY ZORD MENET

Négy fakó fal s egy rácsos ablak
Esőtől barnúlt vén házfedél
Egy bús akácfa s szürke deszkák,
Ha kell, ha nem, mindennap látlak.
S míg tollam végigszántja a fehér papirost
És szívem írom a sok-sok néma sorba,
Kigyúl bennem egy réges-régi fáklya
S egy dölyfös tárogató hős regét zenél:
Nincs semmi veszve, minden sor
Egy büszke kardcsapás, mi ellenséget ér,
Nyomában eszme forr s mint tiszta bor
Álomszép jövőért lángol a csöppnyi vér.
Hej fakó fal! Szomorú rácsos ablak!
Szívemet be sokszor vertétek bú vasába!
Most megint bőrtönbe zártok s minden hiába:
Lelkem nem repül, itt marad kínzott rabnak.
S mord porkoláb, a rémes kétség
Csörgeti rabbilincseit s szemembe röhög:
Csak csend, csak csend! Itt úgy sincs mentség!
És vaskapocsként szívem szorítja s marja,
Hogy minden szó csak füst és pára
S e rongy föld bús levében csak lötyög-lötyög.
Most eső szítál szürke függőnyt ablakom elé
S eltakar mindent: lángot, kétséget, reményt.
Most kérdezni sem tudok: Érdemes, nem-é?

Most, most e percben, tőlem minden veszhet,
Most, emberek, e búrács mögött mitse kérjétek!
Engem bitóra, máglyára kísér egy zord menet,
Most nem tudok mást, csak meghalni értetek!

A BÁRÁNYKA

Vízkeresztkor éjjel született a báránka.
Vékonyan bégetett, mikor anyja meleg méhéből
Az összetiport, puha alomra esett.
Künn veszettül septe a havat az északi szél,
Benn a cserényben jámbor juhok meleg lehellete
Szállt a báránka nedves orrocskája felé.
Kis tüdejével először szívott levegőt
S mikor anyja lenyalta szeméről a másvilágról hozott
[fátylat,
Az emlők domborodó meleg halma rajzolódtól rajtuk
[keresztül kis agyára
S csecsemő ajkai megkeresték a tej zuhogó forrását
És élni kezdett ezen a világon a kis báránka.
Reggel jött a gazda s benézett a cserénybe
Látta, hogy egy juh hasa alatt kis bárány kuporodik,
Odament s bocskoros lábával megdöfte az óvatos
[anyát
S kivette alóla a reszketőlábu jövevényt.
Magasra tartotta és megnézte meztelen, puha lágyékát.
„Borbély” — kiáltotta feleségének nagy hanggal.
Az asszony vizet húzott a kútból,
Megmerítette a vedret, letette a fagyos földre
S ő is megnézte a báránykát.
Megsimogatta selymes, hófehér gyapját.
A paraszt letette a földre a kis állatot,

Lábával akarta anyja felé tólni,
De oly kedvesen és félve bégetett a kicsi pára,
Hogy lehajolt és erős kezével gyengéden
Taszította nyugtalan szülője mellé.
A többi juhok lélettől várandósan,
Nagy szemekkel nézték a boldog anyát
S az öreg berbécs, mint egy vén szultán
Méltósággal reszelte fogai között a szénát.
Sok tejet kiszopott anyja dús emlőiből a báránka,
Elolvadt a földről a hó és a fagyos jég,
Tavaszi napsugár kergetőzött az előbátorkodó legyekkel
S a báránka vígan rugta kis hátulját a világoskék
[ég felé.

A gazda előhozta a félretett ekét,
Gondosan megnézte rozsdás vasát.
Sokszor megcsóválta lassan mozgó, busa nagy fejét
És kimondta: Ehelyett más kell tenni!
A báránkának fogalma sem volt arról,
Hogy ekevasat pénzért árulnak a boltokban.
Mit tudta ő, hogy miért szakítják el
Anyja meleg, gyapjas, oltalmazó testétől.
Őlbe vette őt a paraszt, két első lábát
Átfogta izmos ujjaival s karjával
Derekához szorította gyenge kis testét
És vásárra vitte a báránkát.
És eladta őt hófehér gyapjával együtt
Összepiszkolódott papirospénzekért.
A báránkát a szomszédomba hozták,

Megálltak vele az udvar közepén s azt mondták:
Jó kövér, holnap levágjuk és jóízűen megesszük
S bőrét eladjuk jó pénzekért a borszedő zsidónak.
Kis fiam hosszú szőke haja csillogott,
Az ablakban állott, tapsolt és a szomszédba mutatott:
„Oh be szép fehér báránka! Oh be szép fehér
[báránka!]

A báránkát megkötötték lábánál fogvást
A színben, egy üresen álló szekér kerekéhez.
Kis, tudatlan szíve összeszorult,
Mert a pusztá csűrben senki sem volt.
Éhes lett és mikor lement a nap, fázni kezdett.
Nálunk még nyitva volt az ablak
A kályhában nagy lánggal égett a tűz,
Fiacskám ott ült és magas várakat épített
Apró kockákból, tornyot is tett rájuk
S mikor kész volt, kacagott és belerugott,
Hogy az ágy alá gurultak a falak.
A báránka folyton bégetett, nagyon keservesen:
Bee, bee, bee!
És kis fiam szomorúan kérdezte tőlem:
„Apám, miért sír ez a báránka?”
„Hol van ennek a báránkának a mamája?”
És lefeküdtünk. Feleségem és fiacskám
Már az álom karjában lélekzett a szomszéd szobában,
Én kinéztem a sötét éjszakába a nyitott ablakon
És fáradt tudómba szívtam
A márciusi éjszaka csípős levegőjét.

Nagyon sötét volt,
 Kuttyák ugattak és vészesen vonyítottak,
 A tornyon egy kuvik visított és figyelmeztetett,
 Hogy egyszer még én is meghalok.
 S a báránka bégetett, bégetett.
 Vékonyka hangja úgy fájt a szívemnek,
 Hogy síratni szerettem volna
 A hideg siralomházban ülő kicsiny báránkát,
 Kinek gyenge szívébe holnap éles kést szúrnak,
 Kiből kiszáll holnap a parányi lélek,
 Hogy szomszédom jó paprikást ehessék
 Gyöngye, rózsaszínű húsából
 S rá egy pohár jó bort ihassék.
 Éjfél volt, nagyon szomorú voltam
 És tudtam, hogy hazug vagyok és gyáva.
 És tehetetlen vagyok és erőtelen
 És hiába kiáltanék, mert ugyan ki hallaná meg
 [hangomat.
 És hazudtam saját magamnak,
 Mert azt mondtam magamnak:
 Mit busongsz e kis báránka bégetésén?
 Mikor az egész világ jajszóval kiált!
 És összevissza kiált, mert sokaknak nincs hite az
 [ég felé
 És az emberek kést hordanak szívükben
 És az emberek eladják az embereket
 És az emberek megölik az embereket!
 Gyáva voltam és hazudtam magamnak

És menteni akartam magam önmagam előtt,
Hogy éjjélkor végre aludni akartam.
Szegény báránynak még remegve bégetett a hideg
[éjszakában,
S én álomba zártam szívemet fájdalommal.
Oh! Tudom, hogy minden sírás az én fejemre vád!
Minden fájdalom halálos bűnöm egyedül nekem!
Az embernek, ki nem kiáltom szüntelen és bátran:
Ne engedelmeskedjétek
Csak a szeretetnek, csak a szeretetnek, csak a
[szeretetnek!

VÁGTAT A HALÁL

Az semmi, hogy én meghalok!
Csak ne tudnám, hogy fiam nyomában is kocog a Halál.
Félszemmel olykor felénéz,
Úgyis tudja, hogy egyszer rátalál.
Gyermeke aranyhaja szikrázva csillog a napon,
Töretlen lába táncol a gyenge fűvön,
A bogár neki hintázik a rezgő levelen,
Neki imbolyog az égen a hold aranytányérja,
A virágok neki bólintanak az utak mellett,
Az erdő mély zöldje neki integet.
Szemében csillogva tükrözik az egész világ,
Nem látja, hogy messzi-messzi már üget felé a Halál
S dárdája hegye az ég partjára vág.
Erős szép férfi lesz az én édes fiam!
Nem veri ide-oda vaksors, mint engemet.
Látom már, hogy tornyosítja tetté álmaim,
Hallom, hogy harsog belőle sok megrekedt dalom,
Jóságát érzem bús szivemben, mint Föld a Nap melegét.
Tudom, hogy az élet csúcsain vezet az útja
S vállán ragyog a legnagyobb vagyon: Egy igaz koponya.
Most felkiáltok hozzá a múltból a magasba:
Édes fiam, csak hátra ne! Csak hátra ne nézz!
Bús szivem szörnyű pert kezd az Istennel érted.
Én összetörök minden orgonát,
Nekem ne bújjon boldog feltámadást!

Forgácsát felhajítom az égbe:
Itt van, Isten! Ennyit ér vigasztalásod!
Érezd te is a kint, mi engem megfagyaszt:
Mikor látom, hogy egyetlen, egyszülött fiam nyomában
Nekieresztett kantárszárral vágta a Halál.

TÖRMELÉKEK

Ne higgy nekik egy piszenést !
Nem firkálok én versikét,
Ha néha rimben állnak a sorok,
Csak azért van, mert zokogok.

ÉN ÉS ISTEN

Az éjszaka hűvös tengerében
Elmerülök s behúnyom a szemem.
Eltűnik alólam a rozoga föld
S a semmibe repül minden,
A nap, a bolygók és az állócsillagok.
A végtelen s utána száz és száz végtelen
Összezsugorodik, míg az egészet elnyelem.
Nem marad semmi a világból!
Rongy testem is lefoszlik rólam
És szemtől szemben állunk:
Én és Isten.

Most szemtől szemben állunk,
Kik egyszer kínban szétszakadtunk
S én boldogan lépek be örök hazámba.
Világok végtelenjén túl kezdődik az igazi végtelen,
Hol nincs többé izzó nap, sár és arany,
Nincs vér, virág, nincs felhő, nincs könny és félelem.
Túl minden
Örökkön áll az Isten.

Én, bolygó porszem,
Egy porszem lehelletétől összeroskadok
S borzadva süllyedek a sárba.
Akkor Isten lenyújtja karját
S keblére ölel, mint apa a fiát.

RONGY LELKEK RONGY ISTENE

Rongy éltetek minden piszkát
Eléje viszíték.
Lelketek szennyét letörлитеk vele
S hálából zúgattok neki orgonát.

Ma áldást kérték tőle, holnap átkot,
Hívjátok, mint gyermek az Atyát
S ha nem jön, rángatjátok a szakállát.

Rongyemberek helye a sár !

Mondom nektek :
Rongy lelkek istene : Rongy !
Nem emel fel, csak betakar.

MEGSZÜLETETT

Megszületett.

Éjszaka volt és ragyogtak fenn a csillagok.

Én hiszem a szép csodát,

Hogy kedvéért kigyúlt egy égi lámpa

És jött szűzen érte Máriát.

Megszületett.

És élt harminchárom évet.

Én hiszem a bús csodát,

Hogy kereszten halt, feltámadott

És elevenen a mennybe szállt.

Megszületett.

CSÁRDÁBAN

Milyen furcsa ez a csárda,
Milyen fakó a fala.
Ráterült az élet füstje,
Be savanyú a szaga.

Be homályos ez az ablak,
Pedig tegnap ragyogott.
Nem érdemes nézni rajta.
Belül bánat, kívül kétség
S a szívemet facsarja.

Be zavaros a muzsika,
Vak cimbalmos kopogtatja.
Milyen sunyi a vendéglős,
Szava mérges, bora csípős,
Hej, pedig én fizetek!

Kigombolom a lelkemet,
Odadobok ezer kincset,
Legényesen, duhajul!
De a pénzem itt már nem jár,
Magam vagyok, senkisem vár,
Lehajtom az asztalra a fejemet.

CÍM NÉLKÜL

Sóhajt az ősz, ha én sóhajtok.
Fehér felhő árnyat dob a kertre.
Ülök s nem tudom, mire várok.
Fent seregélyek húznak délkeletre.

Fonnyadt fűvet lendít a szél
S jobban fázít, mint vészes viharok.
Nem az a baj, hogy jön az örök tél,
Csak az fáj, hogy előtte hervadok.

Szárnyas mag repül a térbe.
Nem tudom, hol esik vissza.
Látom a halált: Felmarkol keze
S visszaringat a teremő sárba.

924. X. 12.

VERS

Milyen különös, hogy a hegyek örökké élnek
S a fák százszor annyit, mint én.
Vigyázz Uram, csak én tudom, hogy vagy,
Ha én nem vagyok, mit ér, ha vagy Te?

VERS

Elfolynak mellettem a napok,
Mint revestörzsű fűzfa mellett a pállottvizű patak.
Gondolok a sodró árra,
Mely kristályos tiszta perceket zúdított egykor rám.

Most sáros az ár, gondromokat hord,
Mossa, — mossa fáradt törzsemet,
Míg tépett koronámat
Beleroskasztom a végtelen folyásba.

VERS

Egy nap eljön értem a kocsi,
Hófehéren, hűvös párnáival.
Előtte két fehér ló
S a bakon egy sötét legény.
Kalapja karimája betyárosan a szemére vágva,
Cserdít s elindul velem a kocsi.
Szédülve megy fáradt testem ki az életből
S egy más világra érünk,
Hol ragyog a nap és más a törvény.
Én kiszállok,
A sötét legény megbillenti kalapját
S én testem adom borravalóul neki.

CÍM NÉLKÜL

Ne sírj fiam, ha meghalok,
Síromra koszorút ne tégy

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Nézz a tükörbe,
Én pillantok onnan vissza rád
S felel nekem két zöld szemed
És visszaint a koponyád.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Nem én leszek a rög alatt,
Csak a lelkem ruhája az,
Én itt leszek.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Tisztára mos a könnyek árja,
Emlékezz arra, amit mondok,
Apád is vadon nőtt ekkorára.
Ne félj fiam, ha meghalok.

HALOTTAK NAPJÁN

Fiam majd egyszer erre jön,
Itt hullnak rá is a halott levelek
S egy bús felhő vágat el feje felett.

A nap bágyadtan mosolyog
És kérdi tőle: Mond, erre mi hozott?
S ő majd szótlanul int neki:
Nézd csak. Itt jár ma mindenki.

A fiam mellett megy majd egy barna nő,
Ez illik hozzá, hisz olyan szőke ő.
Leülnek majd a rács mögé
S virágot tesznek a domb fölé.

S míg kéz a kézben ülnek ott,
Halott szívem csak mosolyog.
És fiam kérdi: — Nem fázott-é meg kedvesem?
S megsimogatja szép arcát kedvesen.

Párja kebléről, míg szép szemével feleli:
Menjünk talán!
Búcsúzóul egy piros rózsát küld nekem.
Mennek és fiam felsóhajt: Szegény apám!

TARTALOM

OLDAL

Sipos Domokos kettétört élete	7
-------------------------------	---

I. HALÁL

Örök titok	63
Pünkösöd . . .	64
Két tűz között	65
Ácsolj keresztet	67
Ősz hajszál	69
Ifjú szűz násza a halállal	72
Nagyanyám .	74
Integet a halál	76
Éjjel	78
Bitóra kísér egy zord menet	81
Báránka . .	83
Vágtat a halál	88

II. TORMELÉKEK

Ne higgy nekik	92
Én és Isten .	95
Rongy lelkek rongy Istene	96
Megszületett	97
Csárdában	98
Cím nélkül	99
Vers	100
Vers	100
Vers .	101
Cím nélkül	102
Halottak napján	103

Ez a könyv az ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH tizenkilencedik kiadványa ; 1927. évi sorozatának 16. számú könyve. Grafikai kiállítását tervezte és illusztrálta: KÓS KÁROLY. Nyomtatta a LAPKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG nyomdája nova antiqua betűkkel. A szedést MOGYORÓS GÉZA, a nyomást SZÓCS LAJOS, a könyvkötést ROHONYI ANTAL vezették.

E könyv első kiadásakizárólag
az ERDÉLYI SZÉPMIVES
CÉH tagjai számára készült.
Ez a sz. példány.

AZ ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH TAGJAINAK NÉVSORA

Aczél Ferenc
Adler Arnold
Adorján Emil dr.
Albert Sándor dr.
Allesz Béla
Nagytóti Apáthy Árpád
Dr. Ambrus Béláné
Andrási Tivadar
Báró Apor Istvánné
Báró Apor István
Aronson Rudolf
Aronson Arnold
Asztalos Éva
Ausländer Lajosné
Balásy Kálmán dr.
Balás Ernő
Balogh Elek dr.
Balla Hugó
Bándy Béla
Báró Bánffy Ferenc
Báró Bánffy Albert
Gróf Bánffy György
Bartha Lajos
Atanase Barbon
Barla Dezső
Brandt József
Báthory Lajos dr.
Bágyi Bencze Bogdánne
Bene Ferenc dr.
Barabás Ferenc
Beliczay Sándorné
Benedek Ernő
Bethlen Bálint gróf
Ifj. gróf Bethlen Balázné

Gróf Bethlen László dr.
Bernády György dr.
Béldi Erzsébet grófnő
Béldi Kálmán gróf
Berczeller Vilmosné
Berkó Lajos
Berdachné Bleyer Stefánia
Bidló Ödön dr.
Báró Biedermann Imréné
Bissingen Erzsébet grófnő
Dr. Bihari Jenőné
Báró Biedermann Elekné
Bíró Géza dr.
Bíró József dr.
Bíró István
Bocsánczy László
Boga Kálmán
Dr. Böhm Jenőné
Bokor Elemér
Mrs. Henry S. Buterworth
Báró Bornemissza Elemérné
Brüll Emánuel
Borbély Kálmán
Bod László
Borsai Imréné, Kovács Ilus
Borsai Mária
Blau Lázár
Botár István
Brunner Zelma
Brunner Rózi
Dr. Buck Gábor
Buday Tibor
Buder Ferenc dr.
Bustya Lajos

Burger Sári
Buzás István
Clauder Kálmán
Csányi György
Csécs Elemér
Cseke Vincze dr.
Cseh Benedek
Csendes Jenő
Dr. Csiky Lászlóné
Czitrom Béla dr.
Czitrom László
Ifj. Csiszár Lajos
Csók László
Csutak Kálmán dr.
Datky Béla
Elie Dăianu dr.
Dávid Gabriella
Davidovits István
Dants Jolán
Deák János
Deák Irén
Deák László
Deák Zoltán dr.
Debreczeny László
Gróf Degenfeld Kristóf
Gróf Degenfeld Miksa dr.
Dénes Arnoldné
Dénes Sándor dr.
Dénes Ferenc
Dérczy László
Deutsch Dezső
Deutsch Ferenc
Deutsek Géza dr.
Deutsch Jenő
Deutsch Pál
Deutsch Ferenc
Dezső Hugóné
Drexler Albert
Drexler Béla dr.
Diamant Izsó
Dienes Ödön dr.
Dutka Kálmán
Eichner Ernőné

Elekes Béla
Elekes Miklós dr. -- Burger
Erzsébet dr.
Élthes Endre dr.
Emerich Endréné
Engel Dezső
Erdész István dr.
Erdős Mátyás dr.
Erős Vilmos dr.
Fáber Antal
Fábián László dr.
Fábry Ferenc
Farcády Jolán
Farcády Elek dr.
Bistrai Farkas Imréné
Farkas Lajos
Farkas László
Farkas Mózes dr.
Farkas Róbert dr.
Fazakas Dénes
Fehér Sámuel
Feiler Béla dr.
Fekete Andor dr.
Fekete András dr.
Fekete Antal
Fekete Imre
Fekete Sándor dr.
Ferencz Ignác
Ferencz Mihály Zsigmond dr.
Ferenczy Gyula dr.
Fettmann Dezső
Finta Miklós Andor
Fischer Imre
Fischer Miksa
Friedmann Mór
Dr. Friedmann Mórné
Fonyó Béla dr.
Fodor József
Folyovich János
Fövényessy Zoltán
Flatt Jenő
Frölich György
Folyovich Miklós Endre

Dálnoki Gaal Anna
 Gaal Endre dr.
 Dálnoki Gaal Jenő
 Dálnoki Gaal Elemér
 Dálnoki Gaal Péter
 Dr. Gabos Jenő
 Gál Ferenc
 Gáspár István
 Gelber Sándor
 Gerő Béla
 Gergely József dr.
 Gerő Mihály
 Glancz Miksa
 Glancz Sándor
 Göllner Károly
 Gönczy Gábor
 Gombos Aladár
 Göndörházy Vilmos
 Gheorghe Gociman
 Goró Ferenc
 Gottlieb Kálmán dr.
 Grossmann Miksa dr.
 Grósz József
 Grosz Imre
 Grois László dr.
 Grünwald Andor
 Gutfried Adolf
 Gyárfás Elemér dr.
 György Dénes
 Goldberger József
 Gáspár János
 Hadházy Sándor
 Hadrava Nándor
 Hajdu Frigyes dr.
 Hajdu Frigyes
 Haller Ferenc gróf
 Hecht Richárdné
 Hegyesi Emil
 Dr. Herskovits Józsefné
 Hétfalusi Takarékpénztár r.-t.
 Hirsch Gyula dr.
 Hirsch Gusztáv dr.
 Hirsch Vilmos dr.

Hirsch Hermann
 Hirsch Hugó dr.
 Holló István
 Hollós Izidor dr.
 Franz Horovitz dr.
 Horváth Dezső
 Szentgyörgyi Horváth Dezső
 Horváth Tholdy Rudolfiné grófnő
 Dr. Horváth Ferencné
 Horváth Lajos
 Huszár András
 Heymann Béla
 Horváth József
 Hrianka Jenő
 Horváth Károlyné
 Horváth Géza
 Hoffer Nándor
 Ignotus Hugó
 Ikafalvi Diénes Jenő dr.
 Illiczki Oreszt
 Imre Kálmán dr.
 Izmael Mártonné
 Ignácz László
 Izsák Elemér
 Jancsó Elemér dr.
 Jelen Miklós dr.
 Jakab testvérek
 Janovics Jenő dr.
 Jőrend Ilonka
 Josepovits Hers dr.
 Jakab Pál
 Kálmán Jenő
 Karda Ferenc dr.
 Karda István dr.
 Kardos Sándor
 Karácsonyi Sándor dr.
 Kassovicz Endre
 Katscher Adolf
 Kapdebo Szilárd dr.
 Keller Margareth
 Kemény Anna bárónő
 Özv. báró Kemény Ákosné
 Báró Kemény Géza

Kemény Gizella bárónő
 Kemény János báró
 Kempfle E. Josef
 Széprecht Kedves Ferenc
 Kerekes Ödönné
 Kertész Jenő dr.
 Kertész Zoltán dr.
 dr. Kertészné, Vadász Gizella
 fia Kertész György
 Khehl Bogdán dr.
 Klein Miksa dr.
 Kincs Miklós dr.
 Kiss Ágoston dr.
 Kolumbán Mária dr.
 Koleszár Jenő dr.
 Kolozsvári Iparos Egylet
 Komáromy Géza
 Koppauer Lajos
 Kormos Ferenc
 Kósa Mihály
 Kovásznai Gábor dr.
 Kováts Benedek
 Kurzer Károly dr.
 Kramer Jenő
 Krausz László
 Krauss Jenő
 Kovács Andor
 Kovrig Károly
 Kőszeghy József
 Kecskeméti Lipót dr.
 Kemény Gyula
 Kun Richárd
 Krajnik Miklós
 Kupfermann Benő
 Krüger Jenő dr.
 Kovács Margit dr.
 Klein Márton
 Kóhn Jenőné
 Laday István dr.
 Lakatos Sándor dr.
 László Albert
 László Éva
 Lázár Simonné

Légrády István
 Dr. Lengyel Béla
 Leitner Fülöp dr.
 Lenkei Árpád dr.
 Lingvay Lajos dr.
 Litsek Zoltán dr.
 Löbl Ernő
 Lőrinczy Dénes
 Lövy Rezső
 Málász József
 Maltz Ervin
 Mandula József
 Manheim Antal
 Manouschek Langer Ottó dr.
 Máthé János dr.
 Máthé Sándor
 Máthé Gyula
 Mariaffi Lajos
 Markovits György
 Maron Géza
 Markstein László
 Marek Mór
 Márton Adolf dr.
 Melinda László dr.
 Mendel Mihály dr.
 Mendel Jenő dr.
 Merza László
 Meskó Miklós dr.
 Mihályi Elemér
 Szaplanczay Mihalovits Mik-
 lós dr.
 Mihályi Zoltánné
 Mikes Ödön
 Moldvai Vilmos
 Molnár Jakab
 Molnár János
 Molnár László
 Móricz Miklós dr.
 Mózsa Attila
 Mucsi József dr.
 Dr. Müller Hermanné, Dósa Lili
 Molnár Dénes dr.
 Moskovitz Lily

Nagyenyedí ref. tanító és tanítónőképző intézet

Karádi Nagy Lajos

Nánási János

Némethy József

Nyerges Imre

Neumann Lajos

Nagy Dénes

Nagy Miklósné

Nagy Mária

Nagy Margit

Nagybaconi Nagy Katalin

Nagy Mihály

Nagy Béla

Nagy Jenő

Nagy Miklós dr.

Nagy Lajos

Nestor Eugen dr.

Nussbaum Mózes

Dr. Nyárády István

Olajos László

Oberding Antal

Dr. Óváry Elemérné

Ozsváth Ilonka

Oregyán József

Orbán Balázs

Pajoriu Mária

Pálmai Béla

Pálffy Endre

John D. Paton

Partos Jenő

Pusztafi Jenő

Pfeiffer Hevesi Piroska

Péter Lóránt Amade

Peleskey Miklós

Popper László

Puskás István

Parlaghy Lajos

Perédy György

Petres Kálmán

Rácz Lajos

Rafael Miksa dr.

Raksányi Eta

Ridély Ervin dr.

Ritoók Lajos

Róna Jenő

Rosenblumné Rosenberg Mária

Roszkopf János

Róth Dezső

Róth József

Róth Manó dr.

Róth Marcell dr. Lóránt

Erzsébet

Rooz József

Rednik Sándor

Réder Ferenc

Rimmer Lajos

Rosenfeld Elsa

Rudas Edmond

Gróf Salm Hermanné,

sz. Bissinger Nóra grófnő

Salzer Jenő

Sándor Géza

F. Sándor Zoltán

Semlyén Hugó dr.

Semlyén Tivadar

Sebestyén József dr.

Sebők Elek

lfj. Simó Béla

Sikó József dr.

Silay István dr.

Sipos Dezső

Sófalvi Illyés Sándor

Somogyi Endre dr.

Somogyi Dezső

Stern Imre

Striling Béla

Schmiedt Béla dr.

Schuller Gyula

Szabó Dénes

Szabó Jenő

Szabó Lajosné

Ilona Siemers

Szika Ferenc

Szini Andor

Szeghő Dénes

Székelyhidy Matild
 Szana Zsigmond
 Szőke Sándorné
 Singer Mór
 Springer Sándor dr.
 Spitz Tivadarné
 Székely József dr.
 Salamon László
 Salczer Vilmos
 Szőllőssy Zsigmond dr.
 Szigligeti Társaság
 Szántó Gergely
 Szántó Miklós
 Szántó Samu dr.
 Szántó Zoltán dr.
 Székely Viktor
 Székely József
 Szenes Imre dr.
 Szenes Károlyné
 Dr. Szentiványi Leóné
 Szeghalmi Péter András reál-
 gimnázium
 Szép Ödön
 Tamási György
 Tanódi Endre dr.
 Tauber József dr.
 Teleki Arctur gróf
 Teleki Károly gróf
 Teleki László Gyula gróf
 Teleky Ádám gróf
 Teleky Jenő gróf
 Tischler Márton
 Toffler Andor
 Tolcsvay Lajos dr.
 Toldalaghi József gróf
 Toldalaghy Mihály gróf
 Torday Zádor
 Tóth János dr.

Tűmó Antalné szül. Makray
 Teréz
 Telegdy József
 Turnovszky Sándor dr.
 Ugron András
 Ugron Gábor
 Ujvárossy Gyula
 Újságíró Klub Nagyvárad
 Uzoni Olvasókör
 Űrményi Gyuláné
 Űrmösy Sándor dr.
 Várady Árpádné
 Váradi Ödön dr.
 Vásárhelyi Béla dr.
 Várfalvi Mór dr.
 Veress Ferenc dr.
 Vidor Manó
 Vajda Sándor
 Veress Ferenc dr.
 Wachter Erich dr.
 Walter Gyula
 Dr. Vertán Endre
 Weisz Gézané
 Weisz Herman dr.
 Wenczel Márton
 Wenczel Miksa
 Özv. báró Wesselényi Miklósné
 Wieder Samu
 Wertheimstein Viktor
 Weisz Antal
 Weiss Zsigmond dr.
 Zágoni Dezső
 Zágoni Katinka
 Zeyk Dániel
 Zichy István gróf
 Zima Tibor dr.
 Zudor János
 Zsidó Lyceum tanári könyvtára
 Zsibói Polgári Olvasókör

